

Zbigniew Bereszyński<https://orcid.org/0000-0001-9761-8701>

PIONY POMOCNICZE SŁUŻBY BEZPIECZEŃSTWA W WOJEWÓDZTWIE OPOLSKIM. ICH POTENCJAŁ ORGANIZACYJNO-KADROWY, JEGO ŹRÓDŁA I PRZEMIANY ORAZ WYBRANE PRZYKŁADY DZIAŁALNOŚCI. CZĘŚĆ I: PIONY „B”, „T” I „W”

Celem tego opracowania jest przedstawienie miejsca i roli pionów pomocniczych „A”, „B”, „C”, „T” i „W” w strukturze organizacyjnej Służby Bezpieczeństwa w woj. opolskim w latach 1957–1990. Przedmiotem zainteresowania będą takie zagadnienia, jak potencjał organizacyjno-kadrowy¹, rekrutacja kadr, poziom ich wykształcenia i kwalifikacji zawodowych, współpraca z innymi pionami SB, a także dalsze losy funkcjonariuszy w warunkach przełomu ustrojowego, zaistniałego w Polsce w latach 1989–1990.

Tekst opracowania podzielono na dwie części. Część pierwsza obejmuje pionów „B”, „T” i „W”, spełniające – ujmując obrazowo – funkcję oczu i uszu na usługach pionów operacyjnych SB. Część druga² będzie poświęcona pionom „A” i „C”, których rola ograniczała się zasadniczo, choć nie bez znamiennych wyjątków, do gromadzenia i przetwarzania informacji już uzyskanych bądź wytworzonych przez inne pionów organizacyjne aparatu bezpieczeństwa.

Pion „B” realizował, w sposób jawny bądź tajny, zlecane mu zadania z zakresu obserwacji zewnętrznej (wizualnej) w odniesieniu do wskazanych osób lub miejsc. Był on reprezentowany przez Biuro „B” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (MSW), a w terenie przez Wydział „B” Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej (KW MO) / Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych (WUSW) w Opolu³. Zadania pionu „T” obejmowały stosowanie różnego rodzaju środków tzw. techniki operacyjnej, w szczególności instalacji podsłuchowych i podglądowych oraz technik fotograficznych, tajne przeszukania oraz sporządzanie dokumentów lega-

¹ Przez pojęcie to rozumiem zasoby kadrowe, mierzone liczbą etatów pozostających w dyspozycji danej struktury organizacyjnej.

² Ukaże się w kolejnym numerze czasopisma.

³ *Instrukcje pracy pionów pomocniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa (1945–1989)*, wybór, wstęp i oprac. M. Komaniecka, Kraków 2010, s. 21–22, 25. Przez pojęcie obserwacji rozumiano śledzenie określonych osób bądź miejsc. Zob. F. Musiał, *Podręcznik bezpieki. Teoria pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa w świetle wydawnictw resortowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych PRL (1970–1989)*, wyd. 3, Kraków–Warszawa 2018, s. 190.

lizacyjnych i różnego rodzaju ekspertyz. Zajmował się on także wytwarzaniem sprzętu specjalnego na potrzeby SB. Zwierzchnią strukturę organizacyjną tego pionu stanowiło Biuro „T” MSW, przemianowane w połowie czerwca 1971 r. na Departament Techniki. Lokalną reprezentacją pionu „T” stanowił Wydział „T” KW MO / WUSW w Opolu⁴. Pion „W” zajmował się tajną kontrolą (perlustracją) korespondencji. Związane z tym zadania obejmowały otwieranie oraz przeglądanie listów i paczek o zawartości będącej obiektem zainteresowania SB. Pion ten był reprezentowany przez Biuro „W” MSW oraz w terenie do maja 1961 r. przez Samodzielną Sekcję „W” KW MO, a następnie przez Wydział „W” KW MO / WUSW w Opolu⁵.

Struktura organizacyjna i etaty

Wydziały „B”, „T” i „W” KW MO oraz WUSW w Opolu kontynuowały działalność wydziałów „B” i IX oraz Samodzielnej Sekcji „W” Wojewódzkiego Urzędu ds. Bezpieczeństwa Publicznego⁶. Organizacyjnym poprzednikiem Wydziału „B” KW MO w Opolu był działający od 1955 r. Wydział „B” WUdsBP w Opolu⁷. Według danych z kwietnia 1956 r. dysponował on łącznie 29 etatami. Liczba ta obejmowała 26 etatów funkcjonariuszy i 3 etaty pracowników cywilnych⁸. Działający w późniejszym czasie Wydział „B” KW MO w Opolu dysponował w latach sześćdziesiątych XX w. bardzo podobnym potencjałem organizacyjno-kadrowym, na który składała się łącznie 28 etatów. Jego ówczesna struktura organizacyjna obejmowała kierownictwo, złożone z naczelnika i jego zastępcy, 2 etaty kierowników sekcji, 11 starszych wywiadowców, 12 wywiadowców i podoficera ewidencji operacyjnej⁹.

⁴ *Instrukcje pracy pionów pomocniczych...*, s. 36–38; F. Musiał, *Podręcznik bezpieki...*, s. 173.

⁵ *Instrukcje pracy pionów pomocniczych...*, s. 50–54; M. Komaniecka, *Struktura i normatywy pionu „W” i jego poprzedników (1949–1989)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2011, nr 1 (8–9), s. 179; P. Piotrowski, *Struktury Służby Bezpieczeństwa MSW 1975–1990*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2003, nr 1, s. 82–83, 89, 91. Działalność wojewódzkich jednostek „B”, „T”, „W” najpełniej przedstawia monografia: M. Komaniecka, *Pod obserwacją i na podsłuchu. Rzeczowe środki pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa w województwie krakowskim w latach 1945–1990*, Kraków 2014.

⁶ Na temat miejscowych struktur aparatu bezpieczeństwa w okresie do 1956 r. zob. K. Jasiak, *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa w Opolu w latach 1945–1947. Struktura i działalność*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej” 2011, nr 1 (8–9), s. 9–50; *idem*, *Kadra WUBP/WUdsBP w Opolu w latach 1950–1956. Wybrane biogramy* [w:] *Komunistyczny aparat represji i życie społeczne Opolszczyzny w latach 1945–1989. Studia i materiały*, red. *idem*, Opole 2012, s. 412–439; *Twarze opolskiej bezpieki*, oprac. W. Trębacz *et al.*, Wrocław 2007.

⁷ Pion „B” aparatu bezpieczeństwa został utworzony w 1955 r. z przekształcenia dotychczasowego pionu „A”. Z. Nawrocki, *Struktura aparatu bezpieczeństwa* [w:] *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 1: 1944–1956, red. K. Szwagrzyk, Warszawa 2005, s. 48.

⁸ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział we Wrocławiu (dalej: AIPN Wr), 356/88, Etat nr 018/33, Wydział „B” WUdsBP w Opolu, 25 IV 1956 r., k. 84–85. We wrześniu struktura etatowa tej jednostki powiększyła się jeszcze o stanowisko sprzątaczkę, pracującą w sekretariacie wydziału. *Ibidem*, Rozkaz organizacyjny nr 0129 Przewodniczącego Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego, 12 IX 1956 r., k. 160.

⁹ *Ibidem*, Wykaz porównawczy stanu etatowego jednostek ds. bezpieczeństwa KW MO Opole (grupy uposażenia), b.d., k. 170.

Tyle samo etatów liczyła struktura organizacyjna zatwierdzona w 1973 r. Obejmowała ona dwuosobowe kierownictwo wydziału (tj. naczelnika i jego zastępcę), dwie sekcje, zatrudniające odpowiednio 20 i 5 pracowników, oraz jednoosobowy sekretariat. W 1975 r. dodano trzecią sekcję o składzie pięcioosobowym, wobec czego łączna liczba etatów wzrosła do 33¹⁰.

Organizacyjnym poprzednikiem Wydziału „T” KW MO w Opolu był Wydział IX WUdsBP w Opolu. Według danych z maja 1956 r. dysponował on łącznie 25 etatami, a mianowicie 23 etatami funkcjonariuszy i 2 etatami pracowników cywilnych¹¹. Realizujący analogiczne zadania Wydział „T” KW MO w Opolu rozporządzał w latach sześćdziesiątych XX w. łącznie 24 etatami. Jego ówczesna struktura organizacyjna miała planowo obejmować kierownictwo, złożone z naczelnika i jego zastępcy, 2 kierowników sekcji, 6 starszych oficerów techniki operacyjnej, 11 oficerów techniki operacyjnej, etat starszej maszynistki, etat oficera techniki operacyjnej, mającego spełniać funkcję kierowcy, oraz etat podoficera ewidencji operacyjnej¹².

W 1973 r. przyznano temu wydziałowi łącznie 25 etatów. Zatwierdzona wówczas struktura organizacyjna miała obejmować dwuosobowe kierownictwo wydziału, trzy sekcje, zatrudniające odpowiednio 5, 9 i 6 pracowników, jednoosobowy Referat Fotografii oraz dwuosobowy sekretariat¹³.

Organizacyjnym poprzednikiem pionu „W” KW MO w Opolu była Samodzielna Sekcja „W” WUdsBP w Opolu. Według danych z maja 1956 r. dysponowała ona łącznie 14 etatami i pod względem struktury etatowej różniła się od innych jednostek WUdsBP, ponieważ składały się na nią zaledwie 3 etaty funkcjonariuszy oraz 11 etatów pracowników cywilnych¹⁴. Bezpośrednią sukcesorką tej jednostki była działająca od 1957 r. Samodzielna Sekcja „W” KW MO. Z początkiem maja 1961 r. został na tej bazie utworzony Wydział „W” KW MO¹⁵. Według danych z lat sześćdziesiątych XX w. liczył on łącznie 16 etatów. Jego ówczesna struktura organizacyjna obejmowała planowo naczelnika, starszego oficera operacyjnego, 3 starszych oficerów techniki operacyjnej, 10 oficerów techniki operacyjnej oraz podoficera ewidencji operacyjnej¹⁶.

¹⁰ AIPN Wr, 180/10, t. 6, Etat nr OP/W/SB/0221. Wydział „B” Służby Bezpieczeństwa Komendy Wojewódzkiej MO w Opolu, 19 II 1973 r., k. 1–3. Przywołany dokument nie mówi niestety, jak nazywały się poszczególne sekcje.

¹¹ AIPN Wr, 356/88, Etat nr 09/55, Wydział IX WUdsBP w Opolu, 19 V 1956 r., k. 86–87.

¹² *Ibidem*, Wykaz porównawczy stanu etatowego jednostek do spraw bezpieczeństwa KW MO Opole (grupy uposażenia), b.d., k. 170. Przywołany dokument nie zawiera niestety nazw sekcji.

¹³ AIPN Wr, 180/10, t. 8, Etat nr OP/W/SB/0223. Wydział „T” Służby Bezpieczeństwa Komendy Wojewódzkiej MO w Opolu, 19 II 1973 r., k. 1–3. Przywołany dokument nie zawiera niestety nazw sekcji.

¹⁴ AIPN Wr, 356/88, Etat nr 23/29, Samodzielna Sekcja „W” WUdsBP w Opolu, 4 V 1956 r., k. 88–89. Taka struktura wynikała z tego, że pion „W” funkcjonował w głównej mierze w urzędach pocztowych.

¹⁵ AIPN Wr, 0126/1971, Akta osobowe Stanisława Olejnika, Przebieg służby, k. 33 (PDF).

¹⁶ AIPN Wr, 356/88, Wykaz porównawczy stanu etatowego jednostek do spraw bezpieczeństwa KW MO Opole (grupy uposażenia), b.d., k. 170.

W 1973 r. ustalono, że wydział ten będzie mieć łącznie 18 etatów. Wkrótce potem, jeszcze przed 1975 r., liczba etatów wzrosła do 24. Ukształtowana w tym czasie struktura organizacyjna obejmowała dwuosobowe kierownictwo wydziału, 4 kierowników zmian, 4 starszych kontrolerów, 11 kontrolerów, 2 tłumaczy (czy raczej tłumaczki) oraz sekretarkę-maszynistkę¹⁷.

Jak wynika z przytoczonego tu zestawienia, na przestrzeni prawie dwóch dziesięcioleci od dokonanej w latach 1956–1957 generalnej reorganizacji aparatu bezpieczeństwa pionów „B”, „T” i „W” SB w woj. opolskim w pełni utrzymały lub nawet powiększyły potencjał organizacyjno-kadrowy odziedziczony po analogicznych jednostkach WUdsBP w Opolu. Była to sytuacja zasadniczo odmienna niż w innych strukturach aparatu bezpieczeństwa, którego kadry w całym kraju zostały w latach 1956–1957 przejściowo zredukowane średnio o 38 proc.¹⁸

Następne lata i dziesięciolecia nie przynosiły na ogół większych zmian w tym zakresie. Poważniejszych konsekwencji nie miała w szczególności kolejna reorganizacja aparatu bezpieczeństwa, dokonana w 1975 r. w związku ze zmianą podziału administracyjnego kraju. Całkowitą liczbę etatów w dyspozycji Wydziału „T” KW MO w Opolu, włącznie z jego reprezentacją w terenowych ekspozyturach SB, ustalono wówczas na 25. Wydział „B” KW MO miał, jak już wspomniano, rozporządzać 33 etatami¹⁹. W marcu 1981 r. miejscowe pionów „B” i „T” SB liczyły odpowiednio 37 i 28 etatów²⁰. Wzrost ich liczby w Wydziale „T” KW MO był konsekwencją ograniczonej reorganizacji, polegającej na przekształceniu jednoosobowego Referatu Fotografii w czteroosobową Sekcję Fotografii²¹.

Bez większego wpływu na potencjał organizacyjno-kadrowy pionów pomocniczych SB w woj. opolskim pozostała również dokonana w 1983 r. kolejna reorganizacja aparatu, w której wyniku KW MO uległa przekształceniu w WUSW. W drugiej połowie 1989 r. struktura organizacyjna wydziałów „B” i „T” WUSW w Opolu obejmowała w dalszym ciągu odpowiednio 37 i 28 etatów²². Można zatem mówić o długotrwałej stabilizacji potencjału organizacyjno-kadrowego tych pionów w woj. opolskim.

Nieco inaczej było w przypadku miejscowego pionu „W”. Jak już wskazano powyżej, jego obsada znacznie wzrosła w początkach lat siedemdziesiątych XX w.

¹⁷ AIPN Wr, 180/10, t. 9, Etat nr OP/W/SB/0224. Wydział „W” Służby Bezpieczeństwa Komendy Wojewódzkiej MO w Opolu, 19 II 1973 r., k. 1–3.

¹⁸ Zob. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 2: 1956–1975, red. P. Piotrowski, Warszawa 2006, s. 8.

¹⁹ AIPN Wr, 09/64, Etat Służby Bezpieczeństwa woj. opolskiego (projekt), maj 1975 r., k. 156–157. Por. P. Piotrowski, *Struktury Służby Bezpieczeństwa...*, s. 82, 84, 90, 93.

²⁰ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (dalej: AIPN), 1585/11418, Etat nr OP/W/01/75 KW MO w Opolu, k. 1 (akta wykorzystane dzięki uprzejmości dr. Witolda Bagińskiego). Por. P. Piotrowski, *Struktury Służby Bezpieczeństwa...*, s. 82, 84, 90, 93.

²¹ AIPN Wr, 180/10, t. 8, Etat nr OP/W/SB/0223. Wydział „T” Służby Bezpieczeństwa Komendy Wojewódzkiej MO w Opolu, 19 II 1973 r., k. 1.

²² AIPN, 02206/27, Etat nr OP/W/02/81 WUSW w Opolu, k. 5.

W 1975 r. Wydziałowi „W” KW MO w Opolu przyznano łącznie 28 etatów²³. W marcu 1981 r. dysponował on 29 etatami²⁴. Na tym poziomie sytuacja się ustabilizowała, z niewielkimi zmianami stan taki utrzymał się aż do likwidacji pionu „W” SB w 1989 r. W kwietniu 1989 r., u progu likwidacji, Wydział „W” WUSW w Opolu rozporządzał 32 etatami²⁵.

Wydatne wzmocnienie pionu „W” SB w początkach lat siedemdziesiątych XX w. można, jak się wydaje, tłumaczyć potrzebami zrodzonymi z dramatycznych wydarzeń politycznych lat 1968 i 1970, takich jak protesty studenckie w marcu 1968 r., interwencja zbrojna w Czechosłowacji w sierpniu 1968 r., protesty robotnicze na Wybrzeżu w grudniu 1970 r. i ich reperkusje w całym kraju. Służba Bezpieczeństwa ze wzmoczoną uwagą śledziła wówczas nastroje społeczne w kraju, wykorzystując w tym celu m.in. tajną kontrolę korespondencji. W przypadku woj. opolskiego w szczególności interesowano się również kontaktami korespondencyjnymi pomiędzy miejscową ludnością śląską a osobami zamieszkałymi w Republice Federalnej Niemiec lub Berlinie Zachodnim. Kontakty te w oczywisty sposób nasiliły się po zawarciu w grudniu 1970 r. układu o normalizacji stosunków pomiędzy PRL i RFN. W następnych latach (zwłaszcza po roku 1976 i od 1980) rozwój sytuacji politycznej w Polsce bynajmniej nie przemawiał za zmniejszeniem zakresu zainteresowań pionu „W” SB, wobec czego jego potencjał organizacyjno-kadrowy był nadal utrzymywany na wysokim poziomie.

Kadry – sprawy personalne, obsada stanowisk kierowniczych oraz poziom wykształcenia i kwalifikacje zawodowe funkcjonariuszy

Piony „B”, „T” i „W” w Opolu kontynuowały działalność odpowiednich pionów opolskiego WUdsBP także w zakresie spraw personalnych. Jest to szczególnie wyraźnie widoczne na przykładzie kadry kierowniczej tych jednostek.

Tak np. pierwszym naczelnikiem Wydziału „B” KW MO w Opolu został – faktycznie od 28 listopada 1956 r., a formalnie na mocy rozkazu personalnego z 17 stycznia 1957 r. – kpt. Henryk Kędziora, dotychczasowy naczelnik Wydziału „B” WUdsBP²⁶. Jego zastępcą mianowano kpt. Józefa Krzywańskiego, dotychczasowego zastępcę naczelnika Wydziału „B” WUdsBP²⁷. Kędziora kierował Wydziałem „B” KW MO w Opolu do maja 1967 r., kiedy to z przyczyn dyscyplinarnych został odwołany z funkcji naczelnika i przeniesiony na niższe stanowisko z towarzyszącą temu degradacją ze stopnia podpułkownika do ma-

²³ AIPN Wr, 09/64, Etat Służby Bezpieczeństwa woj. opolskiego (projekt), maj 1975 r., k. 157.

²⁴ AIPN, 1585/11418, Etat nr OP/W/01/75 KW MO w Opolu, k. 1.

²⁵ AIPN, 02206/27, Etat nr OP/W/02/81 WUSW w Opolu, k. 9.

²⁶ AIPN Wr, 0126/1482, Akta osobowe Henryka Kędziora, Przebieg służby, k. 39. Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 1, s. 339; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 2, s. 121.

²⁷ AIPN Wr, 0126/1349, Akta osobowe Józefa Krzywańskiego, Przebieg służby, k. 30 (PDF).

jora²⁸. Krzywański pozostawał zastępcą naczelnika do przejścia na rentę w stopniu majora w 1963 r.²⁹

Z szeregów Wydziału „B” WUdsBP w Opolu wywodzili się również następcy Kędziory i Krzywańskiego w kierownictwie Wydziału „B” SB KW MO: mjr/ppłk Stefan Dworażny, naczelnik tego wydziału w latach 1967–1975³⁰, oraz mjr/plk Jan Wierzyk, zastępca naczelnika w okresie 1963–1979 i naczelnik w 1979–1983³¹. Dworażny pracował w pionie „A”/„B” aparatu bezpieczeństwa w latach 1949–1956, w 1954 r. osiągnął stanowisko kierownika sekcji. W latach 1957–1967 funkcjonował w innych pionach organizacyjnych SB i MO, ale w 1967 r. – z uwagi na jego doświadczenie i dobrą znajomość pracy w pionie „B” – powierzono mu stanowisko naczelnika Wydziału „B” KW MO³². Wierzyk pracował w pionie „A”/„B” aparatu bezpieczeństwa nieprzerwanie od 1951 r. aż do przejścia na emeryturę w 1983 r.³³

Pierwszym naczelnikiem Wydziału „B” KW MO w Opolu, którego droga zawodowa nie zaczynała się w pionie „A”/„B”, był ppłk Bronisław Łapanowski, kierujący tą jednostką w latach 1975–1977. Również on wywodził się z szeregów UB³⁴. W latach 1977–1979 na wakującym stanowisku naczelnika funkcjonował przejściowo zastępca naczelnika kpt. Józef Zięba – funkcjonariusz pracujący w aparacie bezpieczeństwa dopiero od 1965 r. i przeniesiony do Wydziału „B” z Wydziału IV KW MO³⁵. W 1979 r. kierownictwo wydziału przejął jednak, jak już wspomniano, na kolejne cztery lata ppłk Wierzyk ze „starej” kadry pionu „B”.

Definitywne odmłodzenie kierownictwa Wydziału „B” KW MO / WUSW w Opolu dokonało się dopiero w styczniu 1984 r., gdy jego kolejnym naczelnikiem został mjr Robert Goryszewski, zatrudniony w SB od 1964 r.³⁶ Jeszcze młodszą

²⁸ AIPN Wr, 0126/1482, Przebieg służby Henryka Kędziory, k. 40–41; *ibidem*, Zarządzenie personalne nr 2227 ministra spraw wewnętrznych z 24 V 1967 r., k. 84; *ibidem*, Wniosek personalny, 22 VI 1967 r., k. 85–86. Chodziło o wywołanie w miejscu publicznym „w stanie zamroczenia alkoholowego [...] gorszącej awantury, połączonej z rękoczynami wobec swojej żony Haliny”. Kędziore przeniesiono wówczas na stanowisko zastępcy naczelnika Wydziału Ogólnego KW MO w Opolu.

²⁹ AIPN Wr, 0126/1349, Przebieg służby Józefa Krzywańskiego, k. 32 (PDF).

³⁰ AIPN Wr, 0128/1351, Akta osobowe Stefana Dworażnego, Przebieg służby, k. 111; *ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 115 (PDF). Z początkiem czerwca 1975 r., w związku z utworzeniem nowych struktur wojewódzkich MO i SB, przeniesiono Dworażnego na stanowisko naczelnika Wydziału Inspekcji KW MO w Jeleniej Górze. Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 2, s. 121; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 3: 1975–1990, red. P. Piotrowski, Warszawa 2008, s. 216.

³¹ AIPN Wr, 0126/1885, Akta osobowe Jana Wierzyka, Przebieg służby, k. 30; *ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 32–33 (PDF).

³² AIPN Wr, 0128/1351, Wniosek personalny, 22 VI 1967 r., k. 194 (PDF).

³³ AIPN Wr, 0126/1885, Przebieg służby Jana Wierzyka, k. 28–30; *ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 33 (PDF).

³⁴ AIPN Wr, 0126/1606, Akta osobowe Bronisława Łapanowskiego, Przebieg służby, k. 27, 29, 30; *ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 32–33 (PDF). Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 3, s. 216.

³⁵ AIPN Wr, 0126/2049, Akta osobowe Józefa Zięby, Przebieg służby, k. 104, 106–107; *ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 109 (PDF). Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 3, s. 216.

³⁶ AIPN Wr, 0126/2048, Akta osobowe Roberta Goryszewskiego, Przebieg służby, k. 109; *ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 112 (PDF). Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 3, s. 216.

grupę funkcjonariuszy reprezentował ostatni już naczelnik Wydziału „B” WUSW w Opolu kpt./mjr Marcin Kriegel, w latach 1987–1990. Był on zatrudniony w SB dopiero od 1974 r.³⁷

Nieco inaczej rozwijała się sytuacja w przypadku wydziałów „T” i „W” KW MO w Opolu. Pierwotny skład personalny kierownictwa tych jednostek tylko częściowo wywodził się z analogicznych wydziałów WUdsBP. Z wydziałów tych pochodzili natomiast funkcjonariusze zatrudnieni na stanowisku zastępcy naczelnika.

Pierwszym naczelnikiem Wydziału „T” KW MO w Opolu został – faktycznie 28 listopada 1956 r., ale rozkaz personalny datowany jest na 20 stycznia 1957 r. – mjr Feliks Miatkowski, pracujący wcześniej w pionie śledczym aparatu bezpieczeństwa³⁸. Jego zastępcą został jednak por. Jan Wieczorek, dotychczasowy zastępca naczelnika Wydziału IX WUdsBP oraz p.o. naczelnik tego wydziału³⁹. W połowie grudnia 1969 r. Wieczorek, już w stopniu majora, przejął po Miatkowskim stanowisko naczelnika. Pozostał na nim do końca maja 1975 r., a miesiąc później przeszedł na emeryturę⁴⁰. Kolejnym zastępcą naczelnika został w grudniu 1969 r. por. Waldemar Przeniczny, przyjęty do służby w 1960 r. i od tego czasu pracujący w Wydziale „T” SB KW MO. Z początkiem czerwca 1975 r., już w randze kapitana, awansował na stanowisko naczelnika wydziału⁴¹. Jego dotychczasowe miejsce zajął wówczas kpt. Józef Kulka, były funkcjonariusz UB, pracujący w Wydziale „T” SB KW MO w Opolu od stycznia 1957 r. Z początkiem października 1977 r. został on kolejnym naczelnikiem wydziału⁴². Nowym zastępcą mianowano wówczas ppor. Ryszarda Tetkego, pracującego w SB od 1973 r.⁴³

W ten sposób kierowanie Wydziałem „T” KW MO w Opolu znalazło się już całkowicie w rękach osób wywodzących się spoza Wydziału IX WUdsBP. Naczelnik kpt./mjr/ppłk/plk Kulka reprezentował jednak nadal „stare” kadry aparatu bez-

³⁷ AIPN Wr, 0126/2067, Akta osobowe Marcina Kriegela, Przebieg służby (pracy), k. 84–86.

³⁸ AIPN Wr, 0126/1463, Akta osobowe Feliksa Miatkowskiego, Przebieg służby, k. 33 (PDF). Pracował w pionie śledczym UB od sierpnia 1945 r. W sierpniu 1952 r. został zastępcą naczelnika Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Opolu, w kwietniu 1955 r. zastępcą naczelnika Wydziału VII (śledczego) WUdsBP, a w sierpniu 1956 r. naczelnikiem tego wydziału. Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 1, s. 338; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 2, s. 121; K. Jasiak, *Kadra WUBP/WUdsBP w Opolu w latach 1950–1956...*, s. 423–424.

³⁹ AIPN Wr, 0126/1650, Akta osobowe Jana Wieczorka, Przebieg służby, k. 28 (PDF). Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 1, s. 337; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 2, s. 121.

⁴⁰ AIPN Wr, 0126/1650, Przebieg służby Jana Wieczorka, k. 32; *ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 34 (PDF). Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 2, s. 121.

⁴¹ AIPN, 0892/533, Akta osobowe Waldemara Przenicznego, Przebieg służby, k. 84; *ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 85. Odszedł ze służby z końcem września 1982 r. z prawem do renty inwalidzkiej. *Ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 86; *ibidem*, Wniosek personalny, 5 VIII 1982 r., k. 134. Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 2, s. 121; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 3, s. 217.

⁴² AIPN Wr, 0126/1922, Akta osobowe Józefa Kulki, Przebieg służby, k. 13–15; *ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 16. Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 3, s. 217.

⁴³ AIPN Wr, 0163/106, Akta osobowe Ryszarda Tetkego, Przebieg służby (pracy), k. 92. Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 3, s. 217.

pieczeństwa sprzed reorganizacji z lat 1956–1957. Sytuacja zmieniła się dopiero z początkiem października 1988 r., gdy płk Kulka został na własną prośbę zwolniony ze służby z prawem do renty inwalidzkiej⁴⁴.

Kierownikiem Samodzielnej Sekcji „W” SB KW MO w Opolu był od 28 listopada 1956 r. kpt. Stanisław Olejnik, dotychczasowy naczelnik Wydziału Kadry i Szkolenia WUdsBP. Z początkiem maja 1961 r. został on, już w randze majora, naczelnikiem Wydziału „W” SB KW MO⁴⁵. Z początkiem czerwca 1968 r. otrzymał jednak zastępcę w osobie kpt. Zygmunta Stefanowskiego, który do 1956 r. pracował na stanowisku referenta w Samodzielnej Sekcji „W” WUdsBP, a od 1957 r. był oficerem techniki operacyjnej w analogicznej sekcji KW MO oraz w Wydziale „W” SB KW MO⁴⁶.

Można zatem przyjąć, że normą była personalna ciągłość na stanowiskach kierowniczych miejscowych pionów „B”, „T” i „W” SB i ich organizacyjnych odpowiedników w strukturze WUdsBP. Częściowe odstępstwo od tej normy w pionach IX/„T” i „W” można, jak wszystko na to wskazuje, tłumaczyć brakami kadrowymi. W przypadku pionu IX/„T” SB chodzi o istniejący w 1956 r. wakat na stanowisku naczelnika Wydziału IX WUdsBP w Opolu, a w przypadku pionu „W” o brak stanowiska kierownika w strukturze organizacyjnej Samodzielnej Sekcji „W” WUdsBP⁴⁷.

W połowie 1982 r., na tle stawianych mu zarzutów natury dyscyplinarnej, został zwolniony z pracy dotychczasowy zastępca naczelnika Wydziału „W” KW MO w Opolu, mjr Zygmunt Stefanowski⁴⁸. Z początkiem lipca tego samego roku nowym zastępcą naczelnika Wydziału „W” KW MO w Opolu został kpt. Jan Pietrow, dotychczasowy kierownik zmiany w tym wydziale, a wcześniej (do 1969 r.) funkcjonariusz milicji, zatrudniony w resorcie spraw wewnętrznych od 1963 r.⁴⁹ Naczelnikiem wydziału pozostawał jednak nadal, aż do likwidacji tej jednostki na przełomie maja i czerwca 1989 r., płk Stanisław Olejnik, wywodzący się z szeregow UB⁵⁰.

⁴⁴ AIPN Wr, 0126/1922, Przebieg służby (pracy) Józefa Kulki, k. 16; *ibidem*, Wniosek personalny, b.d., k. 31. Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 3, s. 217.

⁴⁵ AIPN Wr, 0126/1971, Akta osobowe Stanisława Olejnika, Przebieg służby, k. 33 (PDF). Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 1, s. 335; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 2, s. 121, 122; K. Jasiak, *Kadry WUBP/WUdsBP w Opolu w latach 1950–1956...*, s. 439; *Twarze opolskiej bezpieki...*

⁴⁶ AIPN Wr, 0126/1836, Akta osobowe Zygmunta Stefanowskiego, Przebieg służby, k. 15–16. Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 2, s. 121.

⁴⁷ AIPN Wr, 356/88, Etat nr 23/29, Samodzielna Sekcja „W” WUdsBP w Opolu, 4 V 1956 r., k. 89; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 1, s. 337.

⁴⁸ AIPN Wr, 0126/1836, Przebieg służby (pracy) Zygmunta Stefanowskiego, k. 18; *ibidem*, Notatka służbowa do sprawy mjr. rez. Zygmunta Stefanowskiego – byłego funkcjonariusza Komendy Wojewódzkiej MO w Opolu, 16 X 1982 r., k. 42–44. Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 3, s. 217.

⁴⁹ AIPN Wr, 0126/2041, Akta osobowe Jana Pietrowa, Przebieg służby, k. 65–66; *ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 67. Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 3, s. 217.

⁵⁰ AIPN Wr, 0126/1971, Akta osobowe Stanisława Olejnika, Przebieg służby (pracy), k. 38; *ibidem*, Wyciąg z rozkazu personalnego ministra spraw wewnętrznych nr 02052 z 26 VI 1989 r., k. 77 (PDF). Zwolniono go ze służby w połowie lutego 1990 r. Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 3, s. 217.

Jak z wynika z przytoczonych powyżej danych, kierownictwo pionów „B”, „T” i „W” SB w woj. opolskim przez prawie dwadzieścia lat lub jeszcze dłużej tworzyli bądź współtworzyli funkcjonariusze wywodzący się z realizujących analogiczne zadania jednostek WUdsBP w Opolu. Sytuacja taka utrzymywała się w pionie „B” do roku 1983, w pionie „T” – do 1975, a w pionie „W” – do 1982. Byli funkcjonariusze UB utrzymali się w kierownictwie pionu „T” do 1988, a w kierownictwie pionu „W” – do 1989 r.

Do początku lat siedemdziesiątych XX w. wśród funkcjonariuszy pionów „B”, „T” i „W” SB w woj. opolskim najliczniejszą grupę stanowiły osoby przeszkolone zawodowo w trybie szkoły operacyjnej bądź na krótkoterminowych kursach, organizowanych ogólnie dla funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa bądź pod kątem specyficznych potrzeb poszczególnych pionów tego aparatu⁵¹. Szkoły operacyjne bądź kursy o charakterze ogólnym ukończyli m.in.: Stefan Dworaczyński (zatrudniony w pionie „A”/„B” UB w latach 1949–1956 i pionie „B” SB w latach 1967–1975)⁵², Henryk Kędzióra (zatrudniony w pionie „B” w latach 1955–1967)⁵³, Józef Kulka (zatrudniony w pionie „T” w latach 1957–1988)⁵⁴, Stanisław Olejnik (zatrudniony w pionie „W” w latach 1957–1989)⁵⁵, Waldemar Przeniczny (zatrudniony w pionie „T” w latach 1960–1982)⁵⁶, Zygmunt Stefanowski (zatrudniony w pionie IX UB od 1955 r. oraz w pionie „W” UB/SB w latach 1956–1982)⁵⁷ oraz Jan Wierzyk (zatrudniony w pionie „A”/„B” UB w latach 1951–1956 i pionie „B” SB w latach 1957–1983)⁵⁸.

⁵¹ Na potrzeby tego opracowania autor starał się przejrzeć jak największą liczbę akt osobowych byłych funkcjonariuszy pionów pomocniczych SB, niezależnie od pełnionych przez nich funkcji. Jedyne ograniczenie stanowił czas oczekiwania na zamówione akta, wynoszący niestety często wiele miesięcy, podczas gdy autora obligują terminy związane z ustalonymi cyklami wydawniczymi.

⁵² W 1949 r. ukończył czteromiesięczny kurs przy Wojewódzkim Urzędzie Bezpieczeństwa w Katowicach. AIPN Wr, 0128/1351, Akta osobowe Stefana Dworaczyńskiego, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza SB, k. 113 (PDF).

⁵³ Ukończył w 1946 r. kurs szefów powiatowych urzędów bezpieczeństwa publicznego przy WUBP w Katowicach. AIPN Wr, 0126/1482, Akta osobowe Henryka Kędziory, Przebieg służby, k. 39 (PDF).

⁵⁴ Ukończył w roku akademickim 1951/1952 Międzywojewódzką Szkołę Bezpieczeństwa Publicznego w Katowicach. AIPN Wr, 0126/1922, Akta osobowe Józefa Kulki, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza SB, k. 36 (PDF).

⁵⁵ Ukończył kolejno sześciotygodniowy kurs w zakresie pracy operacyjnej w Centrum Wyszkożenia MBP w Łodzi w 1946 r. oraz kurs doskonalenia kadr kierowniczych SB MSW w 1965 r. AIPN Wr, 0126/1971, Przebieg służby Stanisława Olejnika, k. 33; *ibidem*, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza SB, k. 39 (PDF).

⁵⁶ Ukończył w 1971 r. kurs doskonalenia kadr kierowniczych SB MSW. AIPN, 0892/533, Akta osobowe Waldemara Przenicznego, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, k. 88.

⁵⁷ AIPN Wr, 0126/1836, Akta osobowe Zygmunta Stefanowskiego, Przebieg służby, k. 15–16; *ibidem*, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza SB, k. 19; *ibidem*, Arkusz słuchacza CW, 31 V 1951 r., k. 21–22; *ibidem*, Dyplom ukończenia kursu doskonalenia kadr kierowniczych Służby Bezpieczeństwa MSW, 25 VI 1969 r., k. 24. Ukończył kolejno półroczny kurs bezpieczeństwa publicznego w Centrum Wyszkożenia MBP w Pleszewie w roku akademickim 1950/1951 oraz kurs doskonalenia kadr kierowniczych SB MSW w 1969 r.

⁵⁸ Ukończył kolejno półroczny kurs bezpieczeństwa publicznego w Centrum Wyszkożenia MBP w Pleszewie w roku akademickim 1950/1951, dwumiesięczny kurs szkoły oficerskiej SB MSW w 1963 r. oraz kurs doskonalenia kadr kierowniczych SB MSW w 1968 r. AIPN Wr, 0126/1885, Akta osobowe Jana Wierzyka, Przebieg

Różnego rodzaju kursy specjalistyczne, organizowane na rzecz pionów pomocniczych SB, ukończyli m.in.: Eugeniusz Kinast (zatrudniony w pionie „T” w latach 1960–1974 i w pionie „A” w latach 1974–1989)⁵⁹, Józef Kulka (pion „T”)⁶⁰, Feliks Miatkowski (pion „T”)⁶¹, Jan Pietrow (zatrudniony w pionie „W” w latach 1969–1989)⁶², Ryszard Tetke (pion „T”)⁶³, Jan Wieczorek (pion „T”)⁶⁴ oraz Edward Wieliczko (zatrudniony w pionie IX UB w latach 1955–1956 i w pionie „T” SB w latach 1957–1975)⁶⁵.

Bardzo przydatna w pracy pionów pomocniczych SB mogła być również znajomość języków obcych. W wydziale „W” KW MO / WUSW w Opolu pracowały m.in. Eleonora Barczewska-Pieruń, germanistka po studiach na Uniwersytecie Wrocławskim, i Maria Łapacz z d. Sobolewska, germanistka po studiach na Uniwersytecie Łódzkim (zob. aneks 9)⁶⁶. Można przypuszczać, że ich obowiązki obejmowały lekturę kontrolowanej przez SB korespondencji w języku niemieckim⁶⁷. Jerzy Cechowski z Wydziału „T” KW MO ukończył w 1972 r. szkołę oficerską SB w zakresie języków obcych⁶⁸. Niektórzy funkcjonariusze pionów pomocniczych SB uczyli się języków w ramach różnego rodzaju kursów. Na przykład ppor. Jan Pietrow (pion „W”) był w 1971 r. słuchaczem trzymiesięcznego stacjonarnego kursu języka niemieckiego, zorganizowanego w Międzyzdrojach przez Biuro „W” MSW⁶⁹. We

---

służby, k. 28–30; *ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 33; *ibidem*, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza SB, k. 34; *ibidem*, Arkusz słuchacza CW, 31 V 1951 r., k. 38–41 (PDF).

⁵⁹ Ukończył w 1960 r. kurs dla pracowników prowadzących eksploatację podsłuchu pokojowego oraz w 1974 r. kurs szyfrantów. AIPN Wr, 0126/1944, Akta osobowe Eugeniusza Kinasta, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza SB, k. 20.

⁶⁰ Otrzymał w roku akademickim 1962/1963 przeszkolenie w zakresie szkoły oficerskiej SB. AIPN Wr, 0126/1922, Akta osobowe Józefa Kulki, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza SB, k. 36 (PDF).

⁶¹ W 1946 r. ukończył sześciotygodniowy kurs śledczy. W 1958 r., po przeniesieniu go do pionu „T”, ukończył pięcioletni kurs specjalny dla kierownictwa wydziałów „W” komend wojewódzkich MO, zorganizowany przez Departament Kadr i Szkolenia MSW. AIPN Wr, 0126/1463, Akta osobowe Feliksa Miatkowskiego, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza SB, k. 36; *ibidem*, Świadczenie, 27 X 1958 r., k. 48 (PDF).

⁶² W 1970 r., po przeniesieniu do pionu „W” SB KW MO, ukończył kurs oficerski tego pionu. AIPN Wr, 0126/2041, Akta osobowe Jana Pietrowa, Opinia służbowa ppor. Jana Pietrowa – oficera Wydziału „W” KW MO w Opolu za okres od czerwca 1969 r. do stycznia 1972 r., 5 I 1972 r., k. 84.

⁶³ Ukończył w 1974 r. kurs specjalistyczny pionu „T” w Legionowie. AIPN Wr, 0163/106, Akta osobowe Ryszarda Tetkego, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza SB, k. 142 (PDF).

⁶⁴ Ukończył w 1959 r. kurs kierowników wydziałów techniki operacyjnej. AIPN Wr, 0126/1650, Akta osobowe Jana Wieczorka, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza SB, k. 36 (PDF).

⁶⁵ Ukończył kurs specjalistyczny pionu „T” w 1974 r. oraz kurs specjalistyczny fotografii barwnej w 1975 r. AIPN Wr, 0126/2054, Akta osobowe Edwarda Wieliczki, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza SB, k. 36 (PDF).

⁶⁶ Barczewska-Pieruń pracowała w Wydziale „W” KW MO / WUSW w Opolu w latach 1967–1989, a Łapacz w latach 1970–1989. AIPN Wr, 0126/2064, Akta osobowe Eleonory Barczewskiej-Pieruń, Życiorys, k. 4; *ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 63–64; AIPN Wr, 0126/2042, Akta osobowe Marii Łapacz, Podanie o przyjęcie do pracy w SB, 12 X 1970 r., k. 2; *ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 45–46.

⁶⁷ Niestety zachowane akta osobowe nie mówią tego *explicite*.

⁶⁸ AIPN Wr, 243/4, t. 1, Akta osobowe Jerzego Cechowskiego, Świadczenie ukończenia szkoły oficerskiej Służby Bezpieczeństwa MSW, 20 VII 1972 r., k. 41.

⁶⁹ AIPN Wr, 0126/2041, Akta osobowe Jana Pietrowa, Charakterystyka Jana Pietrowa jako słuchacza kursu języka niemieckiego, 18 XII 1971 r., k. 142; *ibidem*, Opinia służbowa ppor. Jana Pietrowa – oficera Wydziału „W” KW MO w Opolu za okres od czerwca 1969 r. do stycznia 1972 r., 5 I 1972 r., k. 84.

wrzeźniu następnego roku por. Henryk Drozd za zgodą przełożonych zaczął trzyletni kurs języka angielskiego, potrzebnego mu w pracy w Wydziale „W” KW MO⁷⁰. Sierżant Marek Skupski z tego samego wydziału uczęszczał w 1975 r. na kurs języka niemieckiego, nie przykładał się jednak do nauki, w związku z czym odmówiono mu zgody na podjęcie studiów w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Opolu⁷¹. Kapitan Stefan Dworażny, naczelnik Wydziału „B” SB KW MO w Opolu w latach 1967–1975, zdał egzamin z języka francuskiego w 1962 r. jako funkcjonariusz Samodzielnej Grupy Specjalnej KW MO (pion wywiadowczy resortu spraw wewnętrznych)⁷².

Część kadry oficerskiej pionów pomocniczych SB ukończyła resortowe szkoły oficerskie o charakterze szkół zawodowych, kształcące w cyklu rocznym bądź dwuletnim. Jan Wieczorek (zatrudniony w pionie IX UB w latach 1955–1956 i w pionie „T” SB w latach 1957–1975) ukończył w 1949 r. roczną szkołę oficerską w Centrum Wyszkożenia MBP w Łodzi⁷³. Rocznią szkołę oficerską SB ukończyli m.in.: wspomniany już Jerzy Cechowski (pion „T”)⁷⁴, Robert Goryszewski (zatrudniony w pionie „B” w latach 1984–1987)⁷⁵, Józef Kulka (pion „T”)⁷⁶, Bronisław Łapanowski (pion „B”)⁷⁷, Zygmunt Stefanowski (pion „W”)⁷⁸, Józef Zięba (zatrudniony w pionie „B” w latach 1979–1990)⁷⁹. Henryk Drozd (pion „W”) ukończył dwuletnią Szkołę Oficerską MO w Szczytnie⁸⁰.

Niektórzy funkcjonariusze byli absolwentami szkół oficerskich zajmujących się kształceniem kadr dla określonych pionów organizacyjnych aparatu bezpieczeństwa. Tak np. Władysław Mrozek (piony „B” i „C”) ukończył w roku akademickim 1955/1956 roczną szkołę Biura „B” Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego⁸¹,

⁷⁰ AIPN Wr, 292/20/1, Akta osobowe Henryka Drozda, Raport dla I zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. bezpieczeństwa w Opolu, 28 IX 1972 r., k. 13. Organizatorem kursu był Klub Międzynarodowej Prasy i Książki.

⁷¹ AIPN Wr, 0126/1999, Akta osobowe Marka Skupskiego, Raport dla I zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. bezpieczeństwa w Opolu, 6 II 1975 r., k. 50–51.

⁷² AIPN Wr, 0128/1351, Przebieg służby Stefana Dworażnego, k. 111; *ibidem*, Protokół komisji egzaminacyjnej języków obcych, 14 IV 1962 r., k. 172.

⁷³ AIPN Wr, 0126/1650, Akta osobowe Jana Wieczorka, Arkusz Słuchacza CW, 12 IV 1949 r., k. 41–44.

⁷⁴ AIPN Wr, 243/4, t. 1, Akta osobowe Jerzego Cechowskiego, Świadczenie ukończenia szkoły oficerskiej SB MSW, 20 VII 1972 r., k. 41.

⁷⁵ AIPN Wr, 0126/2048, Akta osobowe Roberta Goryszewskiego, Świadczenie ukończenia szkoły oficerskiej SB MSW, 21 VII 1966 r., k. 131.

⁷⁶ Odbył w latach 1962–1963 przeszkolenie w zakresie szkoły oficerskiej SB. AIPN Wr, 0126/1922, Akta osobowe Józefa Kulki, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza SB, k. 36 (PDF).

⁷⁷ AIPN Wr, 0126/1606, Akta osobowe Bronisława Łapanowskiego, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza SB, k. 34 (PDF).

⁷⁸ AIPN Wr, 0126/1836, Akta osobowe Zygmunta Stefanowskiego, Dyplom ukończenia szkoły oficerskiej SB MSW, 12 VII 1959 r., k. 23.

⁷⁹ AIPN Wr, 0126/2049, Akta osobowe Józefa Zięby, Świadczenie ukończenia szkoły oficerskiej SB MSW, 21 VII 1967 r.

⁸⁰ AIPN Wr, 292/20, t. 1, Akta osobowe Henryka Drozda, Wniosek personalny, 19 XII 1979 r., k. 7; *ibidem*, Arkusz słuchacza Szkoły Oficerskiej MO w Szczytnie, 17 VIII 1962 – 16 VI 1974 r., k. 16–18.

⁸¹ AIPN Wr, 0126/1791, Akta osobowe Władysława Mrozka, Charakterystyka służbowa, 28 I 1959 r., k. 24; *ibidem*, Opinia służbowa, 28 II 1966 r., k. 25; *ibidem*, Opinia służbowa, 25 I 1974 r., k. 27.

Stefan Dworażny (pion „B”) – dwuletnią szkołę Departamentu I MSW (wywiad), w której pobierał nauki w latach 1958–1960⁸². Zdzisław Kuc (pion „B” i „T”) i Józef Macewicz (piony „B” i „C”) ukończyli Szkołę Oficerską Obserwacji Zewnętrznej SB MSW⁸³, Edward Wieliczko (pion „T”) i Eugeniusz Kinast (piony „T” i „A”) – roczną szkołę oficerów techniki operacyjnej, podległą Biuru „T” MSW⁸⁴.

Niektórzy funkcjonariusze nie mieli odbytego w regularny sposób przeszkolenia zawodowego, mimo to mogli nawet sprawować wysokie funkcje kierownicze. Henryk Kędziora, naczelnik Wydziału „W” SB KW MO w latach 1957–1967, ukończył w 1946 r. kurs szefów PUBP⁸⁵. Mimo to w 1963 r. przełożeni postrzegali go – bez negatywnych konsekwencji z tego tytułu – jako osobę bez przeszkolenia zawodowego⁸⁶.

Wśród funkcjonariuszy pionów pomocniczych SB w woj. opolskim zdecydowanie przeważały osoby z wykształceniem średnim, najczęściej o charakterze zawodowym (zob. aneks 9). Wielu z nich osiągnęło ten poziom wykształcenia już jako funkcjonariusze aparatu bezpieczeństwa, doksztalając się w systemie zaocznym lub wieczorowym.

Wymóg posiadania wykształcenia średniego nie był jednak bezwzględnie obowiązujący. Niektórzy funkcjonariusze SB do końca legitymowali się tylko wykształceniem podstawowym, mimo że niektórzy z nich uzyskali w różnym czasie stopnie oficerskie. Było tak m.in. w przypadku por. Władysława Mrozka, pracującego w pionie „A”/„B” UB od 1952 r. oraz pionach „B” i „C” SB od 1957 do 1978 r.⁸⁷

Przyjmowani do pracy w SB absolwenci szkół średnich reprezentowali najrozmaitsze specjalności zawodowe. W przypadku pionu „T” SB z oczywistych względów preferowano jednak osoby wykształcone w zawodzie elektryka i zawodach pokrewnych, a także w zawodach związanych z łącznością, jak np. technik telekomunikacji (zob. aneks 9). Do najcenniejszych nabytków tego pionu mógł należeć Marian Rawski, legitymujący się nie tylko tytułem technika elektronika, ale także dziesięcioletnim stażem pracy w Zakładach Radiowych „Diora” w Dzierżoniowie⁸⁸.

⁸² AIPN Wr, 0128/1351, Akta osobowe Stefana Dworażnego, Świadcstwo ukończenia szkoły, k. 165 (PDF). W tym czasie pracował on w Departamencie I MSW.

⁸³ AIPN, 0604/906, Akta osobowe Zdzisława Kuca, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza SB, k. 165; AIPN Wr, 0126/1924, Akta osobowe Józefa Macewicza, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza SB, k. 14.

⁸⁴ AIPN Wr, 0126/1944, Akta osobowe Eugeniusza Kinasta, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza SB, k. 20; *ibidem*, Świadcstwo ukończenia szkoły oficerskiej SB MSW, 31 VII 1962 r., k. 23; AIPN Wr, 0126/2054, Akta osobowe Edwarda Wieliczki, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza SB, k. 62; *ibidem*, Świadcstwo ukończenia szkoły oficerskiej SB MSW, [1969 r.], k. 66. Wieliczko ukończył szkołę w trybie zaocznym.

⁸⁵ AIPN Wr, 0126/1482, Akta osobowe Henryka Kędziory, Przebieg służby, k. 28 (PDF).

⁸⁶ *Ibidem*, Opinia służbowa za okres I i I 1961 – 31 V 1963 r., 14 VI 1963 r., k. 63 (PDF).

⁸⁷ AIPN Wr, 0126/1791, Akta osobowe Władysława Mrozka, Przebieg służby, k. 17–18; *ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 19. Władysław Mrozek został mianowany chorążym w 1956 i porucznikiem w 1970 r.

⁸⁸ Marian Rawski ukończył w 1967 r. Technikum Radiotechniczne dla pracujących w Dzierżoniowie, a w latach 1963–1973 pracował w tamtejszych zakładach „Diora”. Przyjęto go do pracy w SB w listopadzie 1973 r. AIPN Wr, 243/19, t. 1, Akta osobowe Mariana Rawskiego, Przebieg służby (pracy), k. 30; *ibidem*, Wniosek personalny o przyjęcie do MO, 26 XI 1963 r., k. 36a.

Osoby podejmujące pracę w SB kierowały się najczęściej pobudkami natury materialnej, przyciągnięte perspektywą wysokich zarobków i różnego rodzaju przywilejów. Dla niektórych młodych ludzi z wykształceniem średnim mógł to być również sposób na uniknięcie poboru do zasadniczej służby wojskowej w sytuacji, gdy nie udało im się dostać na studia lub gdy z różnych powodów zdarzyło im się studia przerwać. Świadczy o tym m.in. *casus* Władysława Ciupka, absolwenta Technikum Elektrycznego w Opolu, który w 1975 r., z powodu niezdania egzaminów, przerwał naukę w miejscowej Wyższej Szkole Inżynierskiej. Groziło mu wcielenie do wojska. Na mocy uzgodnień poczynionych przez SB z miejscowymi władzami wojskowymi miał tego uniknąć, pod warunkiem że podejmie pracę w KW MO i wznowi studia w systemie wieczorowym. Faktycznie podjął on pracę w SB, ale mimo to, z nieznanego powodu, został powołany na dwa lata do wojska. Po tym czasie powrócił jednak do pracy w SB jako funkcjonariusz Wydziału „T” KW MO, a w czerwcu 1980 r. ukończył studia na WSI i uzyskał tytuł inżyniera elektryka⁸⁹.

Epizod trwającej dwa lata zasadniczej służby wojskowej miał za sobą również Bronisław Horłaty (pion „B”). Służył on w Wojskach Ochrony Pogranicza, podlegających od 1972 r. MSW⁹⁰. Bernardowi Kałużnemu (pion „W”) oraz Sławomirowi Kornilukowi, Andrzejowi Kukarkowowi, Januszowi Mazurkowi i Grzegorzowi Walasowi (pion „B”) udało się jednak uniknąć zasadniczej służby wojskowej. Skorzystali oni ze stosunkowo wygodnej alternatywy, jaką była służba w Zmotoryzowanych Odwodach Milicji Obywatelskiej, powiązana z krótkoterminową służbą w WOP. Służba w ZOMO była traktowana jako swoisty przedsięwzięcie przed podjęciem pracy zawodowej w organach MO i SB i taką też rolę odegrała w przytoczonych tu przypadkach.

Osoby z wykształceniem wyższym stanowiły przez długi czas wielką rzadkość w miejscowych strukturach SB. Ich liczba rosła jednak z upływem czasu. Do początku lat siedemdziesiątych XX w. byli to z reguły funkcjonariusze kończący studia w trybie zaocznym na cywilnych uczelniach wyższych. Tak np. Henryk Kędziora (pion „B”) ukończył w 1962 r. trzyletnie Zawodowe Studium Administracyjne przy Uniwersytecie Wrocławskim⁹¹, Stanisław Olejnik (pion „W”) w 1964 r. studia magisterskie w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Katowicach⁹², Eugeniusz Kinast

⁸⁹ AIPN Wr, 292/13, Akta osobowe Władysława Ciupka, Przebieg służby (pracy), k. 1; *ibidem*, Życiorys, 1 IV 1975 r., k. 8; *ibidem*, Notatka urzędowa, 20 X 1975 r., k. 36; *ibidem*, Dyplom ukończenia studiów z 19 VIII 1980 r. – odpis z 3 VII 1981 r., k. 25; *ibidem*, Raport dla komendanta wojewódzkiego MO w Opolu, 14 X 1977 r., k. 42. Istotne znaczenie mogły mieć również rodzinne związki Władysława Ciupka. Funkcjonariuszami SB byli również jego ojciec Józef oraz dwaj bracia, Jerzy i Ryszard.

⁹⁰ AIPN Wr, PF258/4, Akta osobowe Bronisława Horłatego, Ankieta osobowa, 13 VII 1982 r., k. 10.

⁹¹ AIPN Wr, 0126/1482, Akta osobowe Henryka Kędziory, Zaświadczenie o stanie odbytych studiów wyższych, 9 VI 1962 r., k. 34 (PDF). W 1945 r. jako początkujący funkcjonariusz UB legitymował się on siedmioma klasami szkoły powszechnej i jedną klasą gimnazjum. *Ibidem*, Życiorys, b.d., k. 6 (PDF).

⁹² AIPN Wr, 0126/1971, Akta osobowe Stanisława Olejnika, Dyplom ukończenia studiów wyższych, 21 IV 1964 r. (odpis z 24 VII 1964 r.), k. 30 (PDF). W 1945 r. jako początkujący funkcjonariusz UB mógł się pochwalić siedmioma klasami szkoły powszechnej. *Ibidem*, Ankieta specjalna, 30 V 1945 r., k. 17 (PDF).

(pion „T”) w 1969 r. magisterskie studia ekonomiczne⁹³ oraz Jan Pietrow (pion „W”) w 1977 r. magisterskie studia administracyjne przy Uniwersytecie Wrocławskim⁹⁴, Waldemar Przeniczny (pion „T”) ukończył w 1965 r. studia w opolskim Punkcie Konsultacyjnym Politechniki Śląskiej w Gliwicach i uzyskał tytuł inżyniera elektryka⁹⁵. Zdobyte w ten sposób kwalifikacje zawodowe były z pewnością bardzo przydatne w zatrudniającej go jednostce aparatu bezpieczeństwa, wkrótce został on awansowany ze stopnia sierżanta do podporucznika⁹⁶.

Sytuacja zaczęła szybko zmieniać się wraz z wprowadzeniem we wrześniu 1972 r. systemu trzyletnich wyższych studiów zawodowych dla oficerów MO i SB. Ci ostatni mogli studiować w Wyższej Szkole Oficerskiej MSW im. Feliksa Dzierżyńskiego w Legionowie lub w Akademii Spraw Wewnętrznych (ASW) w Warszawie. W przypadku kandydatów mających już wyższe wykształcenie cywilne bądź wojskowe wymagane było tylko ukończenie rocznych studiów podyplomowych w tych placówkach. W roku akademickim 1986/1987 rozpoczęło działalność Oficerskie Studium Podyplomowe w ASW⁹⁷. Innowacje te miały bardzo daleko idący wpływ na mechanizmy rekrutacji i kształcenia kadr aparatu bezpieczeństwa, a także na społeczne warunki jego działalności. Nowy system kształcenia w naturalny sposób preferował pozyskiwanie kandydatów spośród absolwentów wyższych uczelni cywilnych, a także stwarzał dodatkową motywację do zaocznego kształcenia się funkcjonariuszy SB na takich uczelniach (jako absolwenci uczelni cywilnych nie musieli oni odbywać trzyletnich stacjonarnych studiów resortowych).

Z nowych możliwości kształcenia się skorzystał m.in. Józef Zięba z Wydziału „B” KW MO w Opolu, kończąc w roku akademickim 1975/1976 studia podyplomowe w ASW⁹⁸. Znacznie częstsze były jednak przypadki przyjmowania do pracy w SB absolwentów cywilnych uczelni wyższych. Jednym z nich był Marcin Kriegel, funkcjonariusz z tytułem inżyniera elektryka Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Opolu z rocznika 1974. Przyjęty do pracy w SB już w grudniu, w roku akademickim 1975/1976 ukończył studia podyplomowe w ASW, co zapewniło mu pierwszy stopień oficerski. W połowie czerwca 1987 r., po wielu latach pracy w pionach III,

⁹³ AIPN Wr, 0126/1944, Akta osobowe Eugeniusza Kinasta, Notatka służbowa, 27 V 1978 r., k. 33.

⁹⁴ AIPN Wr, 0126/2041, Akta osobowe Jana Pietrowa, Wniosek o nadanie stopnia Milicji Obywatelskiej, 22 V 1978 r., k. 155; *ibidem*, Opinia partyjno-służbowa kpt. Jana Pietrowa, 14 II 1979 r., k. 157 (PDF).

⁹⁵ AIPN, 0892/533, Akta osobowe Waldemara Przenicznego, Wniosek o przyznanie sierż. Waldemarowi Przenicznemu dodatku kwalifikacyjnego, 23 IV 1965 r., k. 96.

⁹⁶ *Ibidem*, Wniosek o nadanie stopnia Milicji Obywatelskiej, 23 IV 1967 r., k. 97.

⁹⁷ AIPN, 1633/4458, *40 lat Szkoły Oficerskiej SB im. Feliksa Dzierżyńskiego w Legionowie 1947–1987*, Warszawa 1987, s. 9 (PDF). Por. S. Hermański, A. Jusupović, T. Wróblewski, *Cywilne organy bezpieczeństwa państwa 1956–1990 [w:] Historyczno-prawna analiza struktur organów bezpieczeństwa państwa w Polsce Ludowej (1944–1990)*. Zbiór studiów, red. A. Jusupović, R. Leśkiewicz, Warszawa 2013, s. 138; A. Jusupović, *Ośrodki kształcenia chorążych w MSW. Na przykładzie Szkoły Chorążych pionu obserwacji*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2012, nr 1 (10), s. 218.

⁹⁸ AIPN Wr, 0126/2049, Akta osobowe Józefa Zięby, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza SB, k. 111 (PDF).

III „A” i V SB, już w stopniu majora, został on ostatnim naczelnikiem Wydziału „B” WUSW w Opolu⁹⁹. W 1974 r. do Wydziału „T” KW MO w Opolu trafił Ryszard Tetke, absolwent Politechniki Wrocławskiej z rocznika 1971 o specjalności maszyn elektrycznych. Także on ukończył w roku akademickim 1975/1976 studia podyplomowe w ASW, w wyniku czego uzyskał I stopień oficerski. Już na początku grudnia 1977 r., jeszcze jako podporucznik, został zastępcą naczelnika wydziału¹⁰⁰. Z początkiem grudnia 1988 r. ostatnim naczelnikiem pionu „T” WUSW w Opolu został kpt. Henryk Czajkowski, pracujący wcześniej w pionie III SB. Był on absolwentem Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Opolu z roku 1978 z tytułem magistra inżyniera elektryka oraz słuchaczem Studium Podyplomowego ASW w roku akademickim 1980/1981¹⁰¹. W 1990 r., u progu likwidacji SB, Wiesław Hernes z Wydziału „W” WUSW w Opolu był studentem V roku na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach¹⁰².

Nie było dziełem przypadku, że aktualni bądź przyszli funkcjonariusze pionów pomocniczych SB, głównie pionu „T”, studiowali przede wszystkim na uczelniach technicznych, zwłaszcza na kierunkach o specjalności elektrycznej. Szczególnie ważnym źródłem kadr dla tych (choć nie tylko tych) pionów SB stała się Wyższa Szkoła Inżynierska w Opolu. Uczelnię tę ukończyli m.in. Władysław Ciupek („T”), Bolesław Cynarski („T”), Henryk Czajkowski („T”), Henryk Drzymała („T”), Marcin Kriegel („B”), Jan Matukin („T”), Waldemar Przeniczny („T”), Janusz Sroczak („T”), Edward Wieliczko („T”)¹⁰³. Przydatne bywały jednak również kwalifikacje wyniesione z uczelni o innym profilu, czego przykładem może być wspomniane już zatrudnienie w Wydziale „W” KW MO w Opolu germanistek po studiach uniwersyteckich.

Wśród funkcjonariuszy pionów pomocniczych SB w woj. opolskim nie brakowało oczywiście również absolwentów trzyletnich studiów resortowych w ASW i WSO MSW (zob. aneks 5). Warto dodać, że podczas stanu wojennego rola słuchaczy tych uczelni nie ograniczała się tylko do zdobywania wiedzy i podnoszenia poziomu kwalifikacji zawodowych. Tak np. w aktach osobowych Mariana Rawskiego (pion „T”) odnotowano, że jako słuchacz WSO MSW „brał udział w przywracaniu ładu i porządku publicznego na ulicach i w zakładach pracy stolicy w okresie obowiązywania stanu wojennego oraz wielokrotnie uczestniczył w różnego rodzaju

⁹⁹ AIPN Wr, 0126/2067, Akta osobowe Marcina Kriegela, Życiorys, 30 VII 1974 r., k. 3; *ibidem*, Świadectwo ukończenia Studium Podyplomowego, 24 VI 1976 r., k. 96; *ibidem*, Wniosek personalny, [1987 r.], k. 127.

¹⁰⁰ AIPN Wr, 0163/106, Akta osobowe Ryszarda Tetkego, Ankieta osobowa, 4 V 1979 r., k. 12; *ibidem*, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza SB, k. 142; *ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 147–148 (PDF).

¹⁰¹ AIPN Wr, PF257/18, Akta osobowe Henryka Czajkowskiego, Ankieta osobowa, 10 VI 1979 r., k. 12; *ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 214–215; *ibidem*, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza SB, k. 217.

¹⁰² AIPN Wr, 0126/2090, Akta osobowe Wiesława Hernesa, Odwołanie do Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej MSW, 31 VII 1990 r., k. 78.

¹⁰³ Zob. aneksy 11 i 12. Waldemar Przeniczny, jak już wspomniano, ukończył studia w 1965 r. w ówczesnym Punkcie Konsultacyjnym Politechniki Śląskiej w Gliwicach, stanowiącym załączek późniejszej WSI w Opolu.

zabezpieczeniach operacyjnych imprez i uroczystości odbywających się w Warszawie i na terenie kraju”¹⁰⁴.

Kolejną ważną innowacją w systemie kształcenia kadr MO i SB było ustanowienie – analogicznie jak w wojsku – w 1974 r. korpusu chorążych w strukturach resortu spraw wewnętrznych¹⁰⁵, pośredniego pomiędzy oficerami i podoficerami. Chorążowie mogli zajmować niższe stanowiska kierownicze na szczeblu kierownika sekcji czy kierownika zmiany. Funkcje takie pełnili m.in. Jan Bracha (kierownik grupy terenowej, a następnie referatu „W” w Kędzierzynie-Koźlu)¹⁰⁶, Aleksander Markuszewski („B”, kierownik zmiany)¹⁰⁷, Krzysztof Pawlikowski („W”, kierownik zmiany)¹⁰⁸, Wojciech Słaby („B”, kierownik zmiany)¹⁰⁹ i Jerzy Szymczyk („B”, kierownik zmiany)¹¹⁰.

O stopień młodszego chorążego i kolejne w korpusie chorążych mogli ubiegać się funkcjonariusze z wykształceniem średnim. Odpowiednie kwalifikacje zawodowe uzyskiwano w resortowych szkołach chorążych. Możliwe było także uzyskanie stopnia młodszego chorążego w trybie eksternistycznym, na podstawie zdanego egzaminu. Resortowe szkoły chorążych kształciły swoich wychowanków w różnych specjalnościach. Były wśród nich również specjalności odpowiadające potrzebom pionów pomocniczych SB. Funkcjonowała także specjalistyczna Szkoła Chorążych Biura „B” MSW im. Czwartaków ZWM¹¹¹. Wśród osób zatrudnionych w pionach pomocniczych SB w woj. opolskim byli absolwenci szkół chorążych o specjalności techniczno-operacyjnej (pracujący w pionach „T” i „W”) oraz o specjalności w zakresie obserwacji zewnętrznej (funkcjonariusze pionu „B”). Nie brakowało też osób, które stopień młodszego chorążego uzyskały w trybie eksternistycznym. Dane na ten temat zestawiono w aneksie 8.

Niektóre osoby kończyły kolejno dwie lub więcej szkół resortowych. Tak np. Lesław Adamski, Bernard Kałużny (pion „W”) i Andrzej Kukarkow (pion „B”) ukończyli szkołę podoficerską i szkołę chorążych (zob. aneksy 7 i 8). Marian Rawski (pion „T”) ukończył szkołę chorążych i WSO MSW w Legionowie (zob. aneksy 5 i 8). Józef Macewicz (piony „B” i „C”) ukończył Szkołę Oficerską Obserwacji Zewnętrznej SB MSW oraz trzyletnie studia wyższe w ASW (zob. aneksy 4 i 5). Mimo to należał do najniższych pracowników w zatrudniających go jednostkach SB (więcej na ten temat poniżej) – wysoki formalnie poziom wyszkolenia zawodowego wcale nie gwarantował, że dana osoba sprawdzi się na powierzonym jej stanowisku.

¹⁰⁴ AIPN Wr, 243/19, t. 1, Akta osobowe Mariana Rawskiego, Opinia służbowa, 28 VI 1985 r., k. 67.

¹⁰⁵ A. Jusupowicz, *Ośrodki kształcenia chorążych...*, s. 218–219.

¹⁰⁶ AIPN Wr, 0131/103, Akta osobowe Jana Brachy, Przebieg służby (pracy), k. 52.

¹⁰⁷ AIPN Wr, 0126/1934, Akta osobowe Aleksandra Markuszewskiego, Przebieg służby (pracy), k. 25.

¹⁰⁸ AIPN Wr, 0126/2111, Akta osobowe Krzysztofa Pawlikowskiego, Przebieg służby (pracy), k. 71.

¹⁰⁹ AIPN Wr, 292/68, Akta osobowe Wojciecha Słabego, Przebieg służby (pracy), k. 5.

¹¹⁰ AIPN Wr, PF257/12, Akta osobowe Jerzego Szymczyka, Przebieg służby (pracy), k. 69.

¹¹¹ A. Jusupowicz, *Ośrodki kształcenia chorążych...*, s. 219–221, 226.

Niezależnie od nowych form kształcenia kadr oficerskich i chorążych w Służbie Bezpieczeństwa funkcjonował nadal system różnego rodzaju kursów o charakterze ogólnym lub specjalistycznym. Swego rodzaju elitę stanowili absolwenci kursów organizowanych w Wyższej Szkole KGB w Związku Sowieckim. Wśród kadry pionów pomocniczych SB w woj. opolskim do grona tego należeli Robert Goryszewski (pion „B”)¹¹², Marcin Kriegel (pion „B”)¹¹³ i Jan Pietrow (pion „W”)¹¹⁴.

Innowacje wprowadzone w latach siedemdziesiątych XX w. w systemie kształcenia kadr SB przyczyniły się w znacznym stopniu do podniesienia poziomu kwalifikacji zawodowych wśród funkcjonariuszy pionów pomocniczych tej służby w woj. opolskim. W szczególności wzrosła znacznie liczba funkcjonariuszy z wykształceniem wyższym. Tak np. w czerwcu 1975 r. wśród 33 funkcjonariuszy Wydziału „B” KW MO w Opolu nie było żadnej osoby z wykształceniem wyższym, ale 2 były już w trakcie studiów¹¹⁵. W 1989 r. w Wydziale „B” WUSW w Opolu pracowało już co najmniej 6 funkcjonariuszy z wyższym wykształceniem resortowym lub cywilnym: Marcin Kriegel (naczelnik wydziału), Jan Zięba (zastępca naczelnika), Bożena Macewicz z d. Mikołajczuk, Aleksander Masiukiewicz, Janusz Miga i Tamara Taborek z d. Szarapka (zob. aneksy 5, 6, 11 i 12).

Niestety brakuje analogicznych danych z 1975 r. dla pionów „T” i „W” w woj. opolskim. W 1989 r. najkorzystniej pod względem poziomu wykształcenia przedstawiała się sytuacja w Wydziale „T” WUSW. Wykształceniem wyższym legitymowało się co najmniej siedmiu funkcjonariuszy tego wydziału: Henryk Czajkowski (naczelnik wydziału), Edward Wieliczko (zastępca naczelnika), Jerzy Cechowski, Władysław Ciupek, Henryk Drzymała, Eugeniusz Kinast i Jan Matukin. Normą stało się wyższe wykształcenie funkcjonariuszy zatrudnionych na stanowiskach naczelnika i zastępcy naczelnika wydziału.

W tym samym czasie zaczęły się jednak rodzić nowe problemy, związane z rozwojem sytuacji politycznej w Polsce w ostatnim piętnastolecu PRL. Stopniowy rozwój działalności opozycyjnej w kraju od połowy lat siedemdziesiątych XX w. i późniejsze pojawienie się Solidarności nie pozostały bez wpływu również na sytuację w szeregach pionów pomocniczych SB w woj. opolskim. Świadczy o tym m.in. *casus* ppor. Mariana Zbiczaka, funkcjonariusza Wydziału „W” KW MO w Opolu. W sierpniu 1981 r. oddał on legitymację partyjną PZPR i mimo nalegań ze strony przełożo-

¹¹² Był szkolony przez KGB w 1985 r. jako naczelnik Wydziału „B” WUSW w Opolu. AIPN Wr, 0126/2048, Akta osobowe Roberta Goryszewskiego, Swidietielstwo, 11 VI 1984 r., k. 119.

¹¹³ Był szkolony przez KGB dwukrotnie: w 1984 r. jako funkcjonariusz Wydziału V WUSW w Opolu i w 1989 r. jako naczelnik Wydziału „B” WUSW. AIPN Wr, 0126/2067, Akta osobowe Marcina Kriegela, Swidietielstwo, 30 VI 1984 r., k. 111; *ibidem*, Swidietielstwo, 16 VI 1989 r., k. 128.

¹¹⁴ Był szkolony przez KGB w 1983 r., niedługo po objęciu stanowiska zastępcy naczelnika Wydziału „W” KW MO. AIPN Wr, 0126/2041, Akta osobowe Jana Pietrowa, Przebieg służby (pracy), k. 115 (PDF).

¹¹⁵ AIPN Wr, 09/64, Obsada personalna Wydziału „B” KW MO w Opolu według stanu na dzień 30 VI 1975 r., k. 118. Por. Kazimierz Kozieł z tego wydziału był w tym czasie słuchaczem II roku w Wyższej Szkole Ekonomicznej. Por. Zdzisław Matraszek kształcił się na III roku Zawodowego Studium Administracyjnego.

nych nie chciał przyjąć jej z powrotem. Już wcześniej przez długi czas uchylał się od płacenia składek partyjnych. W jego aktach osobowych odnotowano, że żona Zbiczaka zajmuje „niewłaściwą postawę społeczno-polityczną”, a jemu samemu zarzucano m.in. wynoszenie do domu dokumentów „W” (tj. materiałów wytworzonych w ramach tajnej kontroli korespondencji). W tej sytuacji zwolniono go ze służby w połowie września 1981 r. Uznano też, że nie kwalifikuje się on do rezerwy kadrowej MSW (tj. wykluczono możliwość ponownego zatrudnienia w resorcie, nawet w przypadku braków kadrowych)¹¹⁶.

Polityczne uwarunkowania mógł mieć również przypadek chor. Andrzeja Kukarkowa, funkcjonariusza Wydziału „B” KW MO w Opolu, który w 1982 r., w okresie stanu wojennego, zaczął ubiegać się o zwolnienie ze służby, deklarując zamiar przejścia do pracy w rzemiośle. Ponieważ przełożeni nic chcieli spełnić jego próśb, zaczął celowo zaniedbywać obowiązki służbowe. Ostatecznie udało mu się uzyskać zwolnienie z końcem lutego 1983 r.¹¹⁷

Przedstawione powyżej dane na temat poziomu wykształcenia zawodowego i cywilnego funkcjonariuszy pionów „B”, „T” i „W” zostały zgromadzone w wyniku analizy akt personalnych ok. 90 osób¹¹⁸. Dane te zostały zestawione w ujęciu statystycznym w aneksie 14.

Piony „B”, „T” i „W” SB w działaniu. Przykłady

Piony „B”, „T” i „W” SB spełniały funkcję służebną w stosunku do jej pionów operacyjnych i były nieocenionym źródłem informacji pomocnych w sprawowaniu nadzoru nad różnymi środowiskami społecznymi oraz w zapobieganiu niepożądanym zjawiskom i zdarzeniom. Informacje te stawały się nierzadko podstawą działań o charakterze prewencyjnym bądź represyjnym podejmowanych przez inne piony służby. Poniżej przytoczono kilka przykładów ilustrujących to twierdzenie, wybrano przypadki bardzo charakterystyczne, w których rola pionów pomocni-

¹¹⁶ AIPN Wr, 0126/1811, Akta osobowe Mariana Zbiczaka, Przebieg służby (pracy), k. 13; *ibidem*, Wniosek personalny, 7 VIII 1981 r., k. 22; *ibidem*, Protokół. Decyzja komisji kwalifikacyjnej, 9 IX 1981 r., k. 24. Składając pod koniec 1962 r. podanie o przyjęcie do pracy w SB, Zbiczak podkreślał, że uczy się języka niemieckiego. *Ibidem*, Podanie do zastępcy komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa w Krąpkowicach, 7 XII 1962 r., k. 22. Być może należał on do osób pozytywnie postrzegających rolę SB jako instytucji zwalczającej zagrożenie ze strony tzw. rewizjonizmu zachodnoniemieckiego, lecz rozwój sytuacji społeczno-politycznej w latach 1980–1981 mógł przyczynić się do zrewidowania poglądów.

¹¹⁷ AIPN Wr, 0126/1826, Akta osobowe Andrzeja Kukarkowa, Przebieg służby (pracy), k. 28; *ibidem*, Wniosek personalny, 3 I 1983 r., k. 52–53; *ibidem*, Raport dla komendanta wojewódzkiego MO w Opolu, 11 XI 1982 r., k. 54; *ibidem*, Raport dla komendanta wojewódzkiego MO w Opolu, 11 X 1982 r., k. 55; *ibidem*, Raport dla komendanta wojewódzkiego MO w Opolu, 28 XII 1982 r., k. 56–57.

¹¹⁸ Większej liczby akt nie udało się niestety przeanalizować z powodu trwającej nierzadko wiele miesięcy i w znacznej mierze niezakończonych do tej pory realizacji złożonych przeze mnie wniosków o ich udostępnienie, co znacznie ograniczyło możliwości badawcze. O doborze analizowanych przypadków decydowała realna dostępność akt, a nie subiektywnie uwarunkowana wola autora artykułu. W tym sensie można więc powiedzieć, że był to dobór o charakterze losowym.

czych SB miała kluczowe znaczenie dla spraw prowadzonych przez inne pionij tej służby.

Pierwszym przykładem może być zakończona wyrokami skazującymi sprawa autorów listu do Adolfa von Thaddena, przywódcy Narodowodemokratycznej Partii Niemiec. List ten został z końcem stycznia 1968 r. wysłany z Opolu jako anonim do osoby mieszkającej w Republice Federalnej Niemiec (emigranta z Polski) z prośbą o przekazanie go szefowi NPD po uprzednim dopisaniu nazwisk sygnatariuszy (na podstawie podanych inicjałów). Został on jednak przejęty przez SB w ramach tajnej kontroli korespondencji, prowadzonej przez Wydział „W” KW MO w Opolu. Zgodnie z obowiązującymi w SB instrukcjami przejęcie zostało zalegalizowane za pośrednictwem Urzędu Przesyłek Niedoręczonych w Poznaniu. Oficjalnie (według akt sprawy) przesyłka z listem uległa zamoczeniu przy wyjmowaniu ze skrzynki pocztowej, w następstwie czego adres odbiorcy stał się częściowo nieczytelny. W związku z tym odesłano ją do Urzędu Przesyłek Niedoręczonych, gdzie dokonano jej komisyjnego otwarcia w celu ustalenia nadawcy (na kopercie nie było adresu zwrotnego). Stąd, „po stwierdzeniu wrogiej treści listu”, przesyłka została przesłana do Komendy Wojewódzkiej MO w Opolu. W wyniku śledztwa prowadzonego przez Wydział Śledczy KW MO w Opolu ustalono, że nadawcami listu byli mieszkańcy Krapkowic: Józef Beer, Jerzy Rygol i Henryk Tkocz. Zostali oni skazani przez Sąd Wojewódzki w Opolu na karę więzienia w wymiarze od 5 do 6 lat za pochwalanie programu NPD i Adolfa von Thaddena, ofiarowanie temu ostatniemu swoich usług oraz fałszywe przedstawianie sytuacji Ślązaków w Polsce¹¹⁹.

W marcu 1968 r. mieszkaniec Raciborza Jan Drabczyk otrzymał od syna Mieczysława, słuchacza Politechniki Warszawskiej, list opisujący prawdziwy przebieg wydarzeń na uczelniach ogarniętych studenckim protestem. W wysłanej odpowiedzi Drabczyk ostro skrytykował polityczną rzeczywistość PRL i wyraził poparcie dla studenckiej akcji protestacyjnej¹²⁰. Również jego list został przejęty przez pion „W” SB. Konsekwencją tego było wszczęcie śledztwa przez

¹¹⁹ AIPN Wr, 012/2812, t. 1, Meldunek naczelnika Wydziału Śledczego KW MO w Opolu ppłk. Ludwika Skowronka dla Wydziału Inspekcji Biura Śledczego MSW w Warszawie o wszczęciu dochodzenia przedśledczego nr repertorium Wydziału Śledczego 6/68, 5 III 1968 r., k. 1; *ibidem*, Meldunek naczelnika Wydziału Śledczego KW MO w Opolu ppłk. Ludwika Skowronka dla Wydziału Inspekcji Biura Śledczego MSW w Warszawie o rozpoznaniu przez sąd sprawy nr repertorium Wydziału Śledczego 6/68, sygnatura akt Prokuratury Wojewódzkiej w Opolu II DS 12/68, 15 VI 1968 r., k. 15; *ibidem*, Meldunek naczelnika Wydziału Śledczego KW MO w Opolu ppłk. Ludwika Skowronka dla Wydziału Inspekcji Biura Śledczego MSW w Warszawie o rozpoznaniu przez Sąd Wojewódzki w Opolu sprawy nr repertorium Wydziału Śledczego 6/68, sygnatura akt Prokuratury Wojewódzkiej w Opolu II DS 12/68, 30 I 1969 r., k. 36. Zob. Z. Bereszyński, *Korespondencja pocztowa jako obiekt zainteresowania Służby Bezpieczeństwa a walka z tzw. rewizjonizmem zachodnoniemieckim na Górnym Śląsku w latach 1957–1989* [w:] *Epistolografia w Polsce Ludowej (1945–1989). List i jego pochodne w systemie państwa komunistycznego*, red. A.M. Adamus, B. Noszczak, Warszawa 2020, s. 48–50.

¹²⁰ AIPN Wr, 012/2815, t. 2. Odpis listu z 14 III 1968 r., k. 1–2.

Prokuraturę Wojewódzką w Opolu, działającą na wniosek Wydziału Śledczego KW MO w Opolu¹²¹. We wrześniu 1968 r. Sąd Powiatowy w Raciborzu wymierzył Drabczykowi karę 1,5 roku więzienia, zawieszoną później na 3 lata¹²².

Piony „B”, „T” i „W” SB odgrywały istotną rolę także w działaniach o charakterze prewencyjnym podjętych przez opolską SB w związku z obawami, że pierwsza rocznica Marca '68 może stać się okazją do kolejnych wystąpień opozycyjnych w opolskim środowisku studenckim. Dla zapobieżenia tego rodzaju incydentom Wydział III SB KW MO w Opolu założył w marcu 1969 r. sprawę operacyjną (SO) krypt. „Odnowiciele”. Podjęte w jej ramach przedsięwzięcia obejmowały m.in. zainstalowanie podsłuchu pokojowego w mieszkaniu użytkowanym przez studentki Zuzannę Śliwę, Halinę Wiktor i ich koleżanki (pion „T”), obserwację zewnętrzną tego mieszkania i odwiedzających je osób (pion „B”) oraz tajną kontrolę korespondencji wymienionych studentek (pion „W”)¹²³. Do akt SO krypt. „Odnowiciele” trafiły m.in. wykonane z ukrycia zdjęcia osób będących obiektem zainteresowania SB¹²⁴.

Sprawa ta była prowadzona do marca 1971 r. Śliwa i Wiktor mieszkały już wówczas z dala od Opola, a SB nie stwierdziła żadnych przejawów „szkodliwej politycznie działalności” z ich strony. Mimo to postanowiono, że zapisy na ich temat mają pozostawać w ewidencji Wydziału „C” KW MO w Opolu¹²⁵.

We wrześniu 1973 r. jako uczeń I Liceum Ogólnokształcącego im. Mikołaja Kopernika próbowałem zainicjować działalność opozycyjną w swoim środowisku szkolnym. Celowi temu służyły m.in. dyskusje na tematy polityczne, podejmowane przeze mnie na lekcjach wprowadzonego wówczas w liceach nowego przedmiotu pod nazwą „wychowanie w rodzinie socjalistycznej” (prowadził je były funkcjonariusz SB, Józef Atlas). Miejszem spotkań było również specjalnie w tym celu urządzone pomieszczenie piwniczne w sąsiadującym bezpośrednio ze szkołą budynku, gdzie mieszkałem wraz z rodziną. W odbywających się tam dyskusjach uczestniczyli m.in. Andrzej Jarosz, Jacek Kowal, Krzysztof Tomański, Wiesław Ukleja (uczniowie I LO) i Włodzimierz Tomasz Pilarek (uczeń Technikum Elektrycznego w Opolu). W trakcie jednej z nich zrodził się pomysł wydawania

¹²¹ *Ibidem*, t. 1, Meldunek o wszczęciu śledztwa i przedstawieniu zarzutu w sprawie nr repertorium Wydziału Śledczego KW MO w Opolu 20/68, sygnatura akt Prokuratury Wojewódzkiej w Opolu II DS 26/68, 29 V 1968 r., k. 6–8; *ibidem*, t. 2, Wniosek o wszczęcie śledztwa i przedstawienie zarzutu, 20 V 1968 r., k. 12–13; AIPN Wr, 09/622, Meldunek dla naczelnika Wydziału Inspekcji Departamentu III MSW w Warszawie, 1 VI 1968 r., k. 38–39.

¹²² AIPN Wr, 012/2815, t. 1, Meldunek o rozpoznaniu przez Sąd Powiatowy w Raciborzu sprawy karnej nr repertorium Wydziału Śledczego 20/68, sygnatura akt Prokuratury Wojewódzkiej w Opolu II DS 26/68, 30 X 1968 r., k. 16; *ibidem*, Meldunek o wyroku II instancji w sprawie nr repertorium Wydziału Śledczego 20/68, sygnatura akt Prokuratury Wojewódzkiej w Opolu II DS 26/68, 5 XI 1968 r., k. 17; *ibidem*, t. 3, Wyrok (odpis), 4 IX 1968 r., k. 26; *ibidem*, Wyrok (odpis), 29 X 1968 r., k. 31.

¹²³ AIPN Wr, 011/561, Wniosek o założenie SO krypt. „Odnowiciele”, 7 III 1969 r., k. 18–20.

¹²⁴ *Ibidem*, Zdjęcia, k. 126/10–26.

¹²⁵ *Ibidem*, Wniosek o zakończenie SO krypt. „Odnowiciele”, 30 III 1971 r., k. 21.

własnego pisma z wykorzystaniem powielacza, jakim dysponował inny uczeń I LO w Opolu¹²⁶.

Wiesław Ukleja napisał o tych zamierzeniach w liście do poznanej przez niego na wakacjach pewnej hipiski z Łodzi – nie wiedział, że pion „W” SB prowadzi tajną kontrolę korespondencji krążącej pomiędzy hipisami w Polsce. Efektem tej nieostrożności było założenie w połowie października 1973 r. przez Wydział III SB KW MO w Opolu – na podstawie materiałów otrzymanych z pionu „W” – sprawy operacyjnego sprawdzenia (SOS) krypt. „Powielacz”. W jej ramach funkcjonariusze SB, udający monterów usuwających awarię instalacji elektrycznej, przeprowadzili potajmnie inspekcję („penetrację”) pomieszczeń piwnicznych w budynku, w którym mieszkałem, a w szczególności piwnicy stanowiącej miejsce spotkań wymienionej grupy. W tym celu powołano specjalną, pięcioosobową „grupę penetracyjną”, złożoną z funkcjonariuszy wydziałów III oraz „T” SB KW MO. Przedstawicielem pionu „T” w tym gronie był por. Zdzisław Kuc¹²⁷.

Po opisanych działaniach wstępnych, 23 listopada 1973 r., funkcjonariusze SB w czasie lekcji zabrali ze szkoły mnie, Wiesława Ukleję i Andrzeja Jarosza. Przeprowadzono z nami rozmowy profilaktyczno-ostrzegawcze oraz dokonano oficjalnego przeszukania piwnicy użytkowanej przez naszą grupę. W ocenie SB działania te przyniosły „pozytywny skutek w stosunku do Wiesława Uklei i Andrzeja Jarosza”. Wobec nieosiągnięcia podobnego efektu w moim przypadku postanowiono, że mam pozostawać „pod szczególną opieką grona pedagogicznego I LO w Opolu”¹²⁸.

W grudniu 1981 i styczniu 1982 r., w pierwszych tygodniach stanu wojennego, na terenie Prudnika były kolportowane ulotki oznaczone symbolem Konfederacji Polski Niepodległej, z wkomponowanym znakiem Polski Walczącej. W wyniku tajnej kontroli korespondencji, prowadzonej przez Wydział „W” KW MO w Opolu, ustalono, że wykonawcą matryc do druku tych ulotek był Witold Lipniarski. Przeprowadzono rewizję w jego mieszkaniu oraz miejscu pracy i skonfiskowano, oprócz wydawnictw Solidarności sprzed stanu wojennego, m.in. matryce z linoleum z napisem „Element antysocjalistyczny” oraz matrycę gipsową z symbolem KPN. Lipniarski został

¹²⁶ Zob. Z. Bereszyński, „Jedyńka” na opolskich drogach do wolności [w:] *Jubileusz 75-lecia Publicznego Liceum Ogólnokształcącego im. Mikołaja Kopernika w Opolu*, red. J. Jakubowska, M. Mika, Opole 2020, s. 38–47; *idem*, *Revolucja „Solidarności” w województwie opolskim 1980–1990. Historia ilustrowana regionu w czasach przelomu*, t. 1, wyd. 2, Opole 2021, s. 29–30.

¹²⁷ AIPN Wr, 065/137/1, Plan tajnej penetracji w SOS krypt. „Powielacz”, 31 X 1973 r., k. 14, 16 (PDF). Zadaniem por. Kuca było otwarcie „drzwi prowadzących do pomieszczenia piwnicznego Z[bigniewa] Bereszyńskiego”. Wraz z ppor. Janem Michalskim z Wydziału III KW MO miał on także sporządzić dokumentację fotograficzną z przeprowadzonej penetracji pomieszczenia (w zmikrofilmowanych materiałach SOS krypt. „Powielacz” zachowały się wykonane wówczas przez nich zdjęcia).

¹²⁸ *Ibidem*, Meldunek I zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Opolu dla dyrektora Departamentu III MSW w Warszawie, 27 XI 1973 r., k. 24–26 (PDF). Konsekwencją tego zalecenia było m.in. wystawianie mi aż do ukończenia szkoły żanizonych ocen ze sprawowania (również na świadectwie maturalnym).

zatrzymany do wyjaśnienia przez funkcjonariuszy Wydziału Śledczego KW MO w Opolu¹²⁹.

W tym samym mniej więcej czasie, w pierwszych miesiącach stanu wojennego, funkcjonariusze Wydziału „T” KW MO w Opolu założyli podsłuch pokojowy w mieszkaniu internowanego w tym czasie Jarosława Chołodeckiego, wiceprzewodniczącego Zarządu Regionu Śląska Opolskiego NSZZ „Solidarność”, i jego żony Marii. Między innymi dzięki temu co najmniej od marca 1982 r. SB miała dość szczegółową wiedzę na temat działań podejmowanych przez konspiracyjnych działaczy opolskiej Solidarności, wydających pismo „Sygnały Wojenne”. Udało się ustalić również personalia części konspiratorów¹³⁰. Na przełomie kwietnia i maja 1982 r. środowisko „Sygnałów Wojennych” zostało rozbite za sprawą dokonanych wówczas rewizji i zatrzymań. Część osób internowano, a część tymczasowo aresztowano. Dwadzieścia osób z tego grona stanęło przed Sądem Śląskiego Okręgu Wojskowego i było sądzonych do stycznia 1983 r.¹³¹

Podsłuch w mieszkaniu Jarosława i Marii Chołodeckich był cennym źródłem informacji dla SB również w późniejszym czasie. W początkach 1983 r. dowiedziano się dzięki niemu, że Chołodecki i Andrzej Morze zamierzają pod pretekstem uroczystości weselnych zorganizować na zamku w Otmuchowie duże spotkanie byłych internowanych. W związku z tym założono podsłuch w pomieszczeniach zamkowych. Wydział V KW MO w Opolu we współpracy z Wydziałem „T” pozyskał dzięki temu bogaty materiał informacyjny. Wiedzą tą podzielono się z SB w innych ośrodkach kraju, rozsyłając pisemne informacje na temat spotkania wraz z imiennym wykazem uczestników pochodzących z danego obszaru¹³². Sytuacja powtórzyła się we wrześniu 1983 r. przy okazji wesela Antoniego Klusika i Barbary Grodeckiej, odbywającego się w ośrodku wypoczynkowym w Turawie k. Opola. Także tam założono podsłuch i przebieg spotkania był nagrywany na taśmach przez pion „T” SB¹³³.

Opolska SB wykorzystywała tzw. technikę operacyjną również w działaniach o charakterze dezintegracyjnym w stosunku do miejscowych środowisk związkowo-opozycyjnych. Dobrym tego przykładem są działania podjęte wobec internowanego w stanie wojennym Bogusława Bardona, działacza Konfederacji Polski Niepodległej

¹²⁹ AIPN Wr, 065/774 mf., Meldunek operacyjny, 24 II 1982 r., b.p. Niestety brakuje bliższych informacji na ten temat, ponieważ zachował się jedynie zmikrofilmowany wybór akt SOS krypt. „Wierzba”.

¹³⁰ AIPN Wr, 065/993, cz. 4, Analiza materiałów podsłuchu pokojowego („PP”) w okresie 30 III 1982 – 16 XII 1983 r. w SOR krypt. „Ekstremista”, nr ewid. 28212, 18 I 1984 r., k. 56–57 (PDF).

¹³¹ Zob. Z. Bereszyński, *NSZZ „Solidarność” i rewolucja solidarnościowa na Śląsku Opolskim 1980–1990*, t. 2, Opole 2014, s. 178–181; *idem*, *Rewolucja „Solidarności” w województwie opolskim 1980–1990. Historia ilustrowana regionu w czasach przełomu*, t. 2, wyd. 2, Opole 2021, s. 156–157.

¹³² AIPN Wr, 065/993, cz. 4, Analiza materiałów podsłuchu pokojowego („PP”) w okresie 30 III 1982 – 16 XII 1983 r. w SOR krypt. „Ekstremista”, nr ewid. 28212, 18 I 1984 r., k. 60–61 (PDF). Zob. Z. Bereszyński, *NSZZ „Solidarność”...*, t. 2, s. 517–519.

¹³³ AIPN Wr, 065/1171 mf., Raport, 19 IX 1983 r., b.p. Zob. Z. Bereszyński, *NSZZ „Solidarność”...*, t. 2, s. 519–520.

i pierwszego przewodniczącego Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność” w Opolu¹³⁴.

Przed 13 grudnia 1981 r. Bardon uchodził powszechnie za opozycyjnego radykała, nieprzejednanego wroga PZPR i SB. Po wprowadzeniu stanu wojennego jego postawa uległa jednak zdumiewającej przemianie. Stronił od jakiegokolwiek zaangażowania w prowadzoną wśród internowanych działalność o charakterze opozycyjnym, a wytworzone przez SB materiały mówią o nawiązaniu z nim zaawansowanego dialogu operacyjnego. W trakcie rozmów prowadzonych z nim w ośrodku odosobnienia w Nysie miał on prezentować postawę ugodową¹³⁵.

Zajmujący się osobą Bardona funkcjonariusze Wydziału III KW MO w Opolu mieli jednak wątpliwości co do autentyczności tej przemiany. W związku z tym zlecono Wydziałowi „T” KW MO założenie podsłuchu w mieszkaniu jego ówczesnej narzeczonej, Elżbiety Gajdy, a następnie dwukrotnie urlopowano Bardona z ośrodka odosobnienia. Podsłuch rozmów prowadzonych przez niego na wolności upewnił SB, że faktycznie zmienił on postawę na ugodową. W związku z tym postanowiono ostatecznie zwolnić go z internowania (formalnie w początkach sierpnia 1982 r.)¹³⁶.

Środki techniki operacyjnej wykorzystywano również w późniejszym czasie dla sprawowania bieżącej kontroli nad postawą i zachowaniem Bardona w ramach założonego specjalnie w tym celu kwestionariusza ewidencyjnego (KE) krypt. „Zgodny”. Przyjęty w związku z tym w styczniu 1987 r. przez Wydział III WUSW w Opolu plan przedsięwzięć operacyjnych przewidywał m.in. wykorzystanie tajnej kontroli korespondencji (pion „W”) i podsłuchu pokojowego (pion „T”)¹³⁷. Kolejny plan tego rodzaju, przyjęty w grudniu 1988 r., przewidywał wykorzystanie podsłuchu pokojowego (pion „T”) oraz obserwacji zewnętrznej (wizualnej – pion „B”)¹³⁸.

¹³⁴ Zob. Z. Bereszyński, *Internowanie i inne formy pozbawienia wolności jako instrument represji oraz środki pracy operacyjnej SB w województwie opolskim w okresie stanu wojennego i po jego zawieszeniu* [w:] *Internowani i uwięzieni w stanie wojennym*, red. T. Kurpierz, J. Neja, Katowice–Warszawa 2018, s. 195–199.

¹³⁵ AIPN Wr, 065/1159, Kwestionariusz osoby sprawdzanej, b.d., k. 15 (PDF). Według tego dokumentu miał on wówczas prezentować „postawę i poglądy charakteryzujące się lojalnością w stosunku do władz i poszanowaniem porządku prawnego PRL”.

¹³⁶ AIPN Wr, 065/1159, Plan przedsięwzięć operacyjnych w SOS krypt. „Prawy”, 13 V 1982 r., k. 23; *ibidem*, Notatka dot. informacji uzyskanych z Wydziału „T”, a dot. zachowania się Bogusława Bardona (internowanego) na krótkoterminowym urlopie w okresie od 21 VI 1982 r., k. 44–47; *ibidem*, Wniosek o udzielenie krótkoterminowego urlopu internowanemu, 17 VI 1982 r., k. 57; *ibidem*, Wniosek o uchylenie decyzji o internowaniu, 4 VIII 1982 r., k. 69 (PDF). „Dotychczasowa postawa B[ogusława] Bardona rokuje nadzieje, że po odzyskaniu wolności nie podejmie on wrogię działalności, jaką [...] uprawiał do 13 XII 1981 r. Obecnie opowiada się za budową porozumienia narodowego i istnieje szansa na wykorzystanie tego faktu do dezintegracji ekstremalnego skrzydła byłych działaczy »Solidarności« i K[omitetu] O[brony] W[ieżionych] z[a] P[rzekoniań]” (*ibidem*). Realizacji określonego w ten sposób celu miały służyć również późniejsze kontakty SB z Bardorem w formie przeprowadzanych z nim rozmów operacyjnych.

¹³⁷ AIPN Wr, 065/1535, Plan działań operacyjnych prowadzonych w ramach KE krypt. „Zgodny”, 6 I 1987 r., k. 14 (PDF).

¹³⁸ *ibidem*, Plan działań operacyjnych do KE krypt. „Zgodny”, 5 I 1988 r., k. 18–19 (PDF). Bardon pozostawał obiektem zainteresowania SB do grudnia 1989 r., gdy ostatecznie zamknięto prowadzony na niego kwestionariusz. *ibidem*, Wniosek o zaniechanie prowadzenia KE krypt. „Zgodny”, 11 XII 1989 r., k. 34–35 (PDF).

Działalność pionów „B”, „T” i „W” odgrywała ważną rolę także w różnych sprawach operacyjnych, prowadzonych przez pion II SB w związku z mnożącymi się od 1983 r. próbami organizowania miejscowych struktur mniejszości niemieckiej. Przykładem tego może być SOS krypt. „Krajan”, prowadzona w okresie od czerwca 1985 do czerwca 1987 r. przez SB Rejonowego Urzędu Spraw Wewnętrznych (RUSW) w Kędzierzynie-Koźlu w odpowiedzi na utworzenie Stowarzyszenia Niemców w Polsce z siedzibami w Kędzierzynie-Koźlu i Kuźni Raciborskiej. W jej ramach zamierzano m.in. w trzecim kwartale 1985 r. zastosować tajną kontrolę korespondencji i podsłuch telefoniczny w stosunku do Herberta Pionka, postrzeganego jako lider stowarzyszenia, oraz „innych wytypowanych członków grupy”. Zamierzano też rozpoznać „warunki operacyjno-techniczne” dla ewentualnego założenia podsłuchu pokojowego w mieszkaniu Pionka oraz w miejscu spotkań grupy. W razie wyjazdu poza miejsce zamieszkania Pionka miał być śledzony przez funkcjonariuszy pionu „B”¹³⁹. Zastosowanie podsłuchu i tajnej kontroli korespondencji pozwoliło SB uzyskać wiele informacji na temat kontaktów utrzymywanych przez Pionka oraz na temat jego planów, związanych z działalnością Stowarzyszenia Niemców w Polsce. Wiedzę tę wykorzystano w działaniach o charakterze operacyjnym, których efektem było m.in. niedopuszczenie do planowanego przez Pionka spotkania działaczy niemieckich w restauracji „Ada” w Większycach¹⁴⁰.

Podobnie sprawy się miały w przypadku SOS krypt. „Ziomek”, założonej w grudniu 1985 r. przez SB RUSW w Kędzierzynie-Koźlu w odpowiedzi na utworzenie Towarzystwa Mniejszości Niemieckiej w Polsce z siedzibą w Zdzeszowicach. Zgodnie z przyjętym planem przedsięwzięć operacyjnych w ramach sprawy zamierzano w pierwszym kwartale 1986 r. zastosować m.in. tajną kontrolę korespondencji i podsłuch telefoniczny w stosunku do Maksymiliana Kalisza, postrzeganego jako lider towarzystwa, oraz „innych wytypowanych członków grupy”. Zamierzano też rozpoznać „warunki operacyjno-techniczne” dla ewentualnego założenia podsłuchu pokojowego w mieszkaniu figuranta oraz w miejscu spotkań grupy. W trakcie częstych wyjazdów poza miejsce zamieszkania Kalisz miał być śledzony przez funkcjonariuszy pionu „B”¹⁴¹.

Zadania pionu „B” obejmowały zarówno śledzenie określonych osób, będących obiektem zainteresowania SB, jak i prowadzenie stałych punktów obserwacyjnych w określonych miejscach, które z różnych powodów były dla tej służby szczególnie ważne. Jeden z takich punktów został utworzony w 1987 r. przy

¹³⁹ AIPN Wr, 011/1813, t. 1, Analiza materiałów operacyjnych związanych z inicjatywą powołania Stowarzyszenia Niemców w Polsce, 28 VI 1985 r., k. 24–25.

¹⁴⁰ *Ibidem*, Analiza materiałów operacyjnych w SOS krypt. „Krajan”, nr ewid. 30135, 11 VI 1987 r., k. 33.

¹⁴¹ AIPN Wr, 065/1233, Plan przedsięwzięć operacyjnych w SOS krypt. „Ziomek”, nr ewid. 31391–31679, na I kwartał 1986 r., k. 17–18. Zachowana w stanie szczątkowej dokumentacji (zmikrofilmowany wybór dokumentów) nie pozwala niestety stwierdzić, jak ostatecznie przebiegała realizacja tych planów.

ul. Częstochowskiej 35 w Opolu, w obiekcie należącym do Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej (WBP). Punkt ten był wykorzystywany przez Wydział „B” WUSW w Opolu dla śledzenia przejazdów „samochodów dyplomatycznych z krajów kapitalistycznych” na trasie Opole–Częstochowa. Funkcjonował on za zgodą dyrektora WBP Tadeusza Chrobaka¹⁴². Podobne punkty działały również przy niektórych kościołach, zwłaszcza takich, gdzie w latach 1980–1989 odbywały się nabożeństwa oraz inne uroczystości religijne z udziałem działaczy Solidarności, jak np. katedra opolska czy kościół pw. św. Mikołaja w Kędzierzynie-Koźlu. Trwałym efektem działalności takich punktów jest sporządzona z ich wykorzystaniem dokumentacja fotograficzna, dotycząca osób inwigilowanych przez SB¹⁴³.

Pion „B” SB odgrywał ważną rolę również w operacyjnym zabezpieczeniu oficjalnych obchodów święta 1 Maja oraz innych świąt i uroczystości państwowych. Związane z tym zadania obejmowały m.in. współorganizowanie, we współpracy z innymi służbami MO i SB, punktów obserwacyjno-meldunkowych na trasie pochodów pierwszomajowych¹⁴⁴. Przepuszczalnie z jednego z takich punktów zostały w 1988 r. wykonane zdjęcia operacyjne działaczy Ruchu „Wolność i Pokój”, którzy włączyli się do oficjalnego pochodu pierwszomajowego w Opolu, niosąc transparent z hasłem: „Uwolnić więzionych za sprzeciw sumienia wobec służby wojskowej”. Zdjęcia te zostały wykorzystane przez Wydział Śledczy WUSW w Opolu, który doprowadził do postawienia wspomnianych działaczy przed kolegium ds. wykroczeń¹⁴⁵.

Piony pomocnicze SB bywały angażowane również do sprawowania kontroli nad agencją pozyskaną przez inne pionery. Przykładem tego mogą być działania podejmowane wobec Zbigniewa Czwaro, zarejestrowanego w latach 1985–1989 jako tajny współpracownik (TW) Wydziału V WUSW w Opolu ps. „Franek”. W całym tym okresie był on kontrolowany z wykorzystaniem środków techników operacyjnej¹⁴⁶. Materialnym tego świadectwem jest m.in. wykonane z ukrycia zdjęcie, przedstawiające TW ps. „Franek” oraz Jana Całkę, czołowego działacza opolskiej Solidarności, inwigilowanego przez SB w ramach SOS krypt. „Zbawiciel”¹⁴⁷. Kontrola nie wykazała, aby „Franek” próbował dezinformować SB¹⁴⁸.

¹⁴² AIPN Wr, 0010/3304, Raport z wnioskiem do szefa WUSW w Opolu o zezwolenie na zorganizowanie stałego punktu obserwacyjnego (SPO), 28 I 1987 r., k. 3–4.

¹⁴³ Zob. Z. Bereszyński, *Rewolucja „Solidarności”*..., t. 2, s. 571, 699, 700.

¹⁴⁴ AIPN Wr, 08/350, Plan zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego w okresie Święta Pracy, rocznicy Konstytucji 3 maja, wybuchu III powstania śląskiego i Dnia Zwycięstwa, 10 IV 1984 r., k. 210.

¹⁴⁵ AIPN Wr, 08/341, t. 1, Notatka służbowa, 1 V 1988 r., k. 186; *ibidem*, Notatka urzędowa, 1 V 1988 r., k. 187. Zob. Z. Bereszyński, *Rewolucja „Solidarności”*..., t. 3, s. 42. Przed kolegium stanęło troje uczestników tej manifestacji: Zbigniew Cieśliński i Grażyna Luczyk z Opola oraz Tomasz Wojciechowski z Oławy. W drugiej instancji zostały orzeczone kary grzywny dla całej trójki.

¹⁴⁶ AIPN Wr, 0010/1167, t. 1, Charakterystyka TW ps. „Franek”, nr ewid. 31113, 30 VIII 1989 r., k. 39.

¹⁴⁷ *Ibidem*, Zdjęcie, k. 40/1. Zob. Z. Bereszyński, *Rewolucja „Solidarności”*..., t. 2, s. 304.

¹⁴⁸ AIPN Wr, 0010/1167, t. 1, Charakterystyka TW ps. „Franek”, nr ewid. 31113, 30 VIII 1989 r., k. 39.

W okresie stanu wojennego pion „W” SB spełniał w sposób jawny funkcje cenzorskie, obejmujące kontrolę wszelkiej korespondencji pocztowej – listów, paczek, telegramów, teleksów i różnego rodzaju druków. Funkcjonariusze pionu „T” zajmowali się w tym czasie kontrolą rozmów telefonicznych (podłuch) i połączeń teleksowych – w tym ostatnim przypadku we współpracy z pionem „W”¹⁴⁹.

Funkcjonariusze pionów „B”, „T” i „W” w warunkach przełomu politycznego

30 maja 1989 r., u progu mających przełomowe znaczenie polityczne wyborów do Sejmu i Senatu PRL, uległ likwidacji pion „W” SB. Jego kadry i agendy przejął w głównej mierze pion II SB¹⁵⁰. Do pracy w tym pionie przeszli m.in. Eleonora Barczewska-Pieruń¹⁵¹, Jan Bracha¹⁵², Wiesław Hernes¹⁵³, Andrzej Jaskulski¹⁵⁴, Bernard Wieczorek (pracownik cywilny)¹⁵⁵ i Ryszard Winiarski¹⁵⁶. Część byłych funkcjonariuszy pionu „W” trafiła jednak do innych jednostek organizacyjnych MO i SB, jak Wydział VI, a następnie Wydział Ochrony Gospodarki WUSW w Opolu (Henryk Gieszczyk¹⁵⁷), Wydział Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa WUSW (Krzysztof Pawlikowski¹⁵⁸), Wydział „T” WUSW (Waldemar Kozłowski¹⁵⁹), Wydział Dochodzeniowo-Śledczy WUSW (Stanisław Wiertelak¹⁶⁰), Referat Gospodarczy RUSW w Kędzierzynie-Koźlu (Lesław Adamski¹⁶¹), Wydział Kryminalny WUSW (Zbigniew Nurek¹⁶²) oraz inne jednostki w pionie MO (Bernard Kałużny¹⁶³).

W maju 1990 r. – na mocy ustawy o Urzędzie Ochrony Państwa z 6 kwietnia tegoż roku – została ostatecznie zlikwidowana cała struktura SB¹⁶⁴. Byli funk-

¹⁴⁹ *Instrukcje pracy pionów pomocniczych...*, s. 53–54. Korespondencja dochodząca w tym czasie do adresatów była opatrzona stemplem „Ocenzurowano”. Świadectwem działalności cenzury bywały też zaczerpnięte fragmenty tekstu.

¹⁵⁰ M. Komaniecka, *Struktura i normatywy pionu „W”...*, s. 187; T. Kozłowski, *Koniec imperium MSW. Transformacja organów bezpieczeństwa państwa 1989–1990*, Warszawa 2019, s. 46; P. Piotrowski, *Struktura organizacyjna Służby Bezpieczeństwa [w:] Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 3, s. 50.

¹⁵¹ AIPN Wr, 0126/2064, Akta osobowe Eleonory Barczewskiej-Pieruń, Przebieg służby (pracy), k. 64.

¹⁵² AIPN Wr, 0131/103, Akta osobowe Jana Brachy, Przebieg służby (pracy), k. 53.

¹⁵³ AIPN Wr, 0126/2090, Akta osobowe Wiesława Hernesa, Przebieg służby (pracy), k. 50.

¹⁵⁴ AIPN Wr, 0126/2096, Akta osobowe Andrzeja Jaskulskiego, Przebieg służby (pracy), k. 83.

¹⁵⁵ AIPN Wr, 292/160, Akta osobowe Bernarda Wieczorka, Przebieg służby, k. 4.

¹⁵⁶ AIPN Wr, 0126/2147, Akta osobowe Ryszarda Winiarskiego, Przebieg służby (pracy), k. 59.

¹⁵⁷ AIPN Wr, 0126/2088, Akta osobowe Henryka Gieszczyka, Przebieg służby (pracy), k. 76.

¹⁵⁸ AIPN Wr, 0126/2111, Akta osobowe Krzysztofa Pawlikowskiego, Przebieg służby (pracy), k. 72.

¹⁵⁹ AIPN Wr, 292/196, Akta osobowe Waldemara Kozłowskiego, Przebieg służby (pracy), k. 40.

¹⁶⁰ AIPN Wr, 0126/2176, Akta osobowe Stanisława Wiertelaka, Przebieg służby (pracy), k. 57.

¹⁶¹ AIPN Wr, 0163/2, t. 4, Akta osobowe Lesława Adamskiego, Przebieg służby (pracy), k. 2.

¹⁶² AIPN Wr, 0131/4235, Akta osobowe Zbigniewa Nurka, Raport dla szefa WUSW w Opolu, 16 X 1989 r., k. 131.

¹⁶³ AIPN Wr, 0163/37, t. 4, Akta osobowe Bernarda Kałużnego, Przebieg służby (pracy), k. 2.

¹⁶⁴ R. Leśkiewicz, *Od Służby Bezpieczeństwa do Urzędu Ochrony Państwa*, „Dzieje Najnowsze” 2016, nr 1, s. 176–178; P. Piotrowski, *Struktura organizacyjna...*, s. 58.

cjonariusze SB mogli jednak ubiegać się o przyjęcie do pracy w Policji i UOP¹⁶⁵. W woj. opolskim wyniki wszczętego w tej sprawie postępowania kwalifikacyjnego¹⁶⁶ w przypadku byłych funkcjonariuszy poszczególnych pionów pomocniczych SB przedstawiały się różnie. Jeżeli chodzi o byłych funkcjonariuszy pionów „B” i „T”, to potraktowano ich w sposób wybitnie uprzywilejowany, zapewne naiwnie widziano w nich apolitycznych i trudnych do zastąpienia „fachowców”. Nie musieli oni w ogóle, z wyjątkiem kierownictwa poszczególnych jednostek organizacyjnych, poddawać się procedurze kwalifikacyjnej. Ostatni naczelnik Wydziału „T” WUSW Henryk Czajkowski został zaopiniowany negatywnie¹⁶⁷, ale zawartość jego akt osobowych sugeruje, że również on mógł w późniejszym czasie znaleźć zatrudnienie w nowych służbach.

Działalność w służbach kontynuowali z całą pewnością Bożena Macewicz z d. Mikołajczuk (pion „B”)¹⁶⁸ oraz Jan Matukin¹⁶⁹, Ryszard Tetke¹⁷⁰ i Tadeusz Weremczuk¹⁷¹ (byli funkcjonariusze pionu „T”). Stan odnośnych akt osobowych sugeruje, że swoje miejsce znaleźli tam również Jan Bryniak, Bronisław Horłaty, Cezary Kolat, Sławomir Korniluk, Andrzej Kuczka, Janusz Mazurek, Janusz Miga, Zbigniew Podsiadło, Wojciech Słaby, Jerzy Szczepanik, Jerzy Szymczyk, Grzegorz Walas z pionu „B” oraz Jerzy Cechowski, Władysław Ciupek, Aleksander Masiukiewicz, Joanna Detyna z d. Ossak, Danuta Osak i Bogdan Rozbicki, byli funkcjonariusze pionu „T”.

Zupełnie inaczej rzecz się miała z pionem „W”. W związku z jego zlikwidowaniem w 1989 r. funkcjonariusze nie przechodzili postępowania kwalifikacyjnego jako odrębna grupa kandydatów, mogli jednak składać indywidualne wnioski jako pracownicy jednostek zatrudniających ich w latach 1989–1990. Kończyło się to najczęściej ich dyskwalifikacją zawodową. W sytuacji takiej znaleźli się m.in. Andrzej

¹⁶⁵ T. Kozłowski, *Koniec imperium MSW...*, s. 194–195; R. Leśkiewicz, *Od Służby Bezpieczeństwa...*, s. 178–182.

¹⁶⁶ Postępowanie to, zwane potocznie weryfikacją, prowadziła Wojewódzka Komisja Kwalifikacyjna w Opolu, w której skład weszli: Władysław Rospond (przewodniczący Komisji), z urzędu przedstawiciel Komendy Głównej Policji, przedstawiciel Urzędu Ochrony Państwa i Komendant Wojewódzki Policji, przedstawiciel Związku Zawodowego Funkcjonariuszy Policji, dwaj posłowie na sejm, Andrzej Borowski i Bronisław Wilk, oraz senator Dorota Simonides.

¹⁶⁷ T. Kozłowski, *Koniec imperium MSW...*, s. 194–195.

¹⁶⁸ AIPN Wr, 243/16, Akta osobowe Bożeny Macewicz z d. Mikołajczuk, Przebieg służby (pracy), k. 6. Kontynuowała pracę w policji do 2004 r.

¹⁶⁹ AIPN Wr, 243/17, Akta osobowe Jana Matukina, Przebieg służby (pracy), k. 6. Kontynuował pracę w policji do 2004 r.

¹⁷⁰ Do lipca 1990 r. pozostawał kierownikiem sekcji w Wydziale „T” WUSW w Opolu. Z końcem tego miesiąca został mianowany na takie samo stanowisko w Wydziale Techniki Operacyjnej Komendy Wojewódzkiej Policji. AIPN Wr, 427/169, Akta osobowe Ryszarda Tetkego, Przebieg służby (pracy), k. 4.

¹⁷¹ AIPN Wr, 292/231, Akta osobowe Tadeusza Weremczuka, Przebieg służby (pracy), k. 46. Pracował w policji w latach 1990–1991.

Jaskulski¹⁷², Wiesław Hernes¹⁷³, Krzysztof Pawlikowski¹⁷⁴ i Ryszard Winiarski¹⁷⁵. Do wyjątków należała być może Anna Lipska z d. Pawłuziów¹⁷⁶.

Prowadzenie przez pion „W” tajnej kontroli korespondencji musiało oczywiście budzić jednoznacznie negatywne skojarzenia, ale nie wyjaśnia to tak daleko sięgających różnic w traktowaniu byłych funkcjonariuszy pionu „W” oraz „B” i „T”. Zróżnicowanie to nie miało w istocie racjonalnych podstaw merytorycznych, wszystkie one spełniały bowiem analogiczną funkcję służebną w stosunku do pionów operacyjnych SB, stanowiły dla nich niezastąpione źródło informacji wykorzystywanych m.in. w działaniach o charakterze represyjnym. Różnice sprowadzały się jedynie do odmiennych metod pracy. Nie było żadnych racjonalnych podstaw do uznania, że tajna kontrola korespondencji była praktyką bardziej naganną etycznie niż np. stosowanie podsłuchu czy wizualne śledzenie określonych osób.

Podsumowanie

Piony „B”, „T” i „W” SB, podobnie jak inne pionów pomocnicze aparatu bezpieczeństwa, można zaliczyć na najtrwalszych elementów dziedzictwa okresu stalinowskiego w społeczno-politycznej rzeczywistości PRL. W sensie organizacyjno-kadrowym stanowiły one prostą kontynuację realizujących analogiczne zadania pionów UB. W całym okresie 1957–1990 nie uroniły nic ze swojego potencjału z lat poprzednich, a nawet go wzmocniły, zwłaszcza pod względem zawodowego przygotowania i poziomu wykształcenia kadr. Ich działalność w istotnej mierze warunkowała możliwość efektywnego działania pionów operacyjnych SB. Bywały wielokrotnie bardzo ważnym źródłem informacji przydatnych w sprawowaniu nadzoru operacyjnego nad różnymi środowiskami społecznymi oraz w zapobieganiu niepożądanym zjawiskom i zdarzeniom. W tym sensie miały one swój udział, aczkolwiek pośredni, również w podejmowanych przez SB działaniach o charakterze represyjnym i prewencyjnym. Mimo to były pionów pomocnicze „B” i „T” SB w znacznym stopniu znalazły swoją kontynuację w nowych służbach państwowych, powołanych do życia w 1990 r.

¹⁷² AIPN Wr, 0126/2096, Akta osobowe Andrzeja Jaskulskiego, Opinia Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej, 20 IX 1990 r., k. 128.

¹⁷³ AIPN Wr, 0126/2090, Akta osobowe Wiesława Hernesa, Opinia Wojewódzkiej Komisji Kwalifikacyjnej w Opolu, 31 VII 1990 r., k. 79.

¹⁷⁴ AIPN Wr, 0126/2111, Akta osobowe Krzysztofa Pawlikowskiego, Opinia Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej, 20 IX 1990 r., k. 139.

¹⁷⁵ AIPN Wr, 0126/2147, Akta osobowe Ryszarda Winiarskiego, Opinia Wojewódzkiej Komisji Kwalifikacyjnej w Opolu, 27 VII 1990 r., k. 80; *ibidem*, Wniosek o przyjęcie do służby w UOP, Policji byłego funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, 24 VII 1990 r., k. 81.

¹⁷⁶ Mogłaby na to wskazywać anonimizacja fragmentu jej akt osobowych (przebiegu służby), dokonana przez Komendę Wojewódzką Policji w Opolu w odniesieniu do zapisów po 6 II 1990 r. AIPN Wr, 0163/61, t. 1, Akta osobowe Anny Lipskiej, Przebieg służby (pracy), k. 4 (PDF).

Aneks 1. Kierownictwo pionów „B”, „T” i „W” SB w woj. opolskim

Pion SB	Imię i nazwisko	Funkcja pełniona w danym pionie SB	Zatrudnienie w aparacie bezpieczeństwa lub MO	Praca w danym pionie UB/SB	Praca w innych pionach pomocniczych UB/SB
„B”	Henryk Kędziora	naczelnik wydziału XI 1956 (formalnie od I 1957) – V 1967	od VIII 1945	VI 1955 – V 1967	
	Stefan Dworążny	naczelnik wydziału VII 1967 – V 1975	od VI 1948	VI 1949 – XI 1956, VII 1967 – V 1975	
	Jan Wierzyk	kierownik sekcji od VII 1960, zastępca naczelnika wydziału od XI 1963, naczelnik wydziału V 1979 – XII 1983	od XII 1950	VI 1951 – XII 1983	
	Bronisław Łapanowski	naczelnik wydziału VI 1975 – VII 1977	od XI 1948	VI 1975 – VII 1977	pion IX UB – 1955
	Robert Goryszewski	naczelnik wydziału I 1984 – V 1987	od VII 1964	I 1984 – V 1987	
	Marcin Kriegel	naczelnik wydziału VI 1987 – VI 1990	od XII 1974	VI 1987 – VI 1990	
	Józef Zięba	zastępca naczelnika wydziału V 1979 – III 1990	od VIII 1965	V 1979 – III 1990	
„T”	Feliks Miatkowski	naczelnik wydziału XI 1956 (formalnie od I 1957) – XII 1969	od VIII 1945	XI 1956 (formalnie od I 1957) – XII 1969	
	Jan Wieczorek	zastępca naczelnika od I 1957, naczelnik wydziału XII 1969 – VI 1975	od XI 1944	IV 1955 – VI 1975	
	Waldemar Przeniczny	kierownik sekcji od VII 1969, zastępca naczelnika od XII 1969, naczelnik wydziału VI 1975 – V 1977	od VI 1960	VI 1960 – IX 1982 ¹	

¹ W maju 1977 r. został przeniesiony na stanowisko naczelnika Wydziału „T” KW MO w Płocku.

Pion SB	Imię i nazwisko	Funkcja pełniona w danym pionie SB	Zatrudnienie w aparacie bezpieczeństwa lub MO	Praca w danym pionie UB/SB	Praca w innych pionach pomocniczych UB/SB
	Józef Kulka	kierownik sekcji od IX 1967, zastępca naczelnika od VI 1975, naczelnik wydziału X 1977 – IX 1988	od XI 1951	I 1957 – IX 1988	
	Henryk Czajkowski	naczelnik wydziału XII 1988 – VII 1990	od IX 1979	XII 1988 – VII 1990	
	Ryszard Tetke	zastępca naczelnika od XII 1977, kierownik sekcji IV 1981 – VII 1990	od V 1973	I 1974 – VII 1990	
	Edward Wieliczko	kierownik sekcji od VII 1977, zastępca naczelnika V 1981 – VII 1990	od IX 1966	IX 1966 – VII 1990	
„W”	Stanisław Olejnik	kierownik samodzielnej sekcji od XI 1956, naczelnik wydziału V 1961 – V 1989	od X 1945	XI 1956 – V 1989	
	Zygmunt Stefanowski	zastępca naczelnika wydziału VI 1968 – VI 1982	od XII 1950	I 1956 – VI 1982	pion IX UB – 1955
	Jan Pietrow	kierownik zmiany VI 1975 – IV 1980, starszy inspektor od V 1980, zastępca naczelnika wydziału VII 1982 – V 1989	od XI 1963	XI 1969 – V 1989	

Źródło: Akta osobowe funkcjonariuszy SB o sygnaturach AIPN Wr: 0126/1463, 0126/1482, 0126/1606, 0126/1650, 0126/1836, 0126/1885, 0126/1922, 0126/1971, 0126/2041, 0126/2048, 0126/2049, 0126/2054, 0126/2067, 0128/1351, 0163/106, PF257/18; AIPN 0892/533.

Aneks 2. Funkcjonariusze pionów pomocniczych SB w woj. opolskim przeszkoleni zawodowo w trybie szkoły operacyjnej lub w formie kursów o charakterze ogólnym (przykłady)

Szkoła/kurs ukończona/y przez funkcjonariusza	Nazwisko i imię funkcjonariusza (rok ukończenia szkoły lub kursu)	Pion
Międzywojewódzka Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego w Katowicach	Stefan Dworażny (1949)	„B”
	Józef Kulka (1951/1952)	„T”
	Stanisław Wojtarowicz (1946)	„A”, „W”
Sześciomiesięczny kurs przy Wojewódzkim Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego we Wrocławiu	Jan Wierzyk (1950/1951)	„B”
Sześciomiesięczny kurs Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w Pleszewie	Zygmunt Stefanowski (1951)	„W”
Sześciotygodniowy kurs operacyjny w Centrum Wyszkożenia MBP	Stanisław Olejnik (1946)	„W”
Kurs szefów powiatowych urzędów bezpieczeństwa publicznego	Henryk Kędziora (1947)	„B”
Kurs wstępny dla nowo przyjętych funkcjonariuszy SB (kurs „0”)	Waldemar Kozłowski (1980)	„W”
	Marcin Kriegel (1975)	„T”
	Jan Matukin (1975)	„T”
	Marian Rawski (1974)	„T”
	Tadeusz Weremczuk (1986)	„W”
Specjalny kurs operacyjny SB	Waldemar Kozłowski (1982)	„W”
Roczna szkoła funkcjonariuszy SB w Centrum Wyszkożenia MSW w Legionowie	Zygmunt Stefanowski (1958/1959)	„W”
Dwumiesięczny kurs szkoły oficerskiej SB	Jan Wierzyk (1963)	„B”
Kurs doskonalenia kadr kierowniczych SB	Bronisław Łapanowski (1966)	„B”
	Stanisław Olejnik (1965)	„W”
	Waldemar Przeniczny (1971)	„T”
	Jan Wieczorek (1966)	„T”

Źródło: Akta osobowe funkcjonariuszy SB o sygnaturach AIPN Wr: 0126/1922, 0126/1482, 0126/1606, 0126/1650, 0126/1651, 0126/1836, 0126/1855, 0126/1971, 0126/2067, 0128/1351, 243/19, 292/196, 292/231; AIPN 0892/533.

Aneks 3. Funkcjonariusze pionów „B”, „T” i „W” SB w woj. opolskim przeszkoleni zawodowo w formie kursów specjalistycznych (przykłady)

Kurs ukończony przez funkcjonariusza	Nazwisko i imię funkcjonariusza (rok ukończenia lub kursu)	Pion
Kurs wstępny dla nowo przyjętych wywiadowców SB	Jan Bryniak (1978)	
	Lech Diaków (1973)	
	Mariusz Kraus (1974)	
	Andrzej Kukarkow (1972)	
	Jerzy Szymczyk (1977)	
Przeszkolenie w Ośrodku Nauczania Obserwacji MSW	Jan Szczepanik (1973/1974)	„B”
Inne kursy specjalistyczne pionu „B”	Włodzimierz Horysiuk (1977)	
	Bożena Macewicz z d. Mikołajczuk (1968)	
Kurs starszych oficerów i oficerów techniki operacyjnej w Centrum Wyszkożenia MSW	Stanisław Bimek (1959)	
Kurs szyfrantów i foto w Centrum Wyszkożenia Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w Legionowie	Stanisław Wojtarowicz (1948)	„A”, „W”
Kurs dla pracowników prowadzących eksploatację urządzeń podsłuchu pokojowego	Stanisław Bimek (1960)	„B”
	Eugeniusz Kinast (1960)	„A”, „T”
	Józef Kulka (1960)	
Kurs specjalistyczny „P” (podsłuchu)	Józef Kulka (1967)	
Kurs specjalistyczny fotografii barwnej	Edward Wieliczko (1975)	
Pięcioletniowy kurs specjalny pionu „T”	Feliks Miatkowski (1958)	
Kurs kierowników wydziałów techniki operacyjnej	Jan Wieczorek (1959)	
Inne kursy specjalistyczne pionu „T”	Edward Wieliczko (1974)	
	Marian Rawski (1975/1976)	
Oficerski kurs specjalistyczny pionu „W”	Jan Pietrow (1970)	„W”
	Maciej Niekrasz (1972)	„A”, „W”
	Stanisław Wojtarowicz (1963/1964)	
Kurs szyfrantów	Stanisław Bimek (brak danych)	„B”
	Eugeniusz Kinast (1974)	„A”, „T”

Źródło: Akta osobowe funkcjonariuszy SB o sygnaturach AIPN Wr: 056/20, 0126/1463, 0126/1651, 0126/1826, 0126/1890, 0126/1914, 0126/1922, 0126/1937, 0126/1944, 0126/1980, 0126/2021, 0126/2026, 0126/2041, 0126/2054, 199/3, 243/9, 243/16, 257/4, 258/6, 292/91, 357/59, 357/112, 427/55, 669/59, PF257/12.

Aneks 4. Absolwenci rocznych lub dwuletnich resortowych szkół oficerskich (przykłady)

Szkoła ukończona przez funkcjonariusza	Nazwisko i imię funkcjonariusza (rok ukończenia szkoły)	Pion
Roczna Szkoła Oficerska Centrum Wyszkożenia MBP w Legionowie	Jan Wieczorek (1948/1949)	„T”
Roczna Szkoła Oficerska Centrum Wyszkożenia MSW w Legionowie	Leon Byra (1963)	„B”
	Józef Kulka (1962/1963)	
	Stanisław Bimek (1963/1964)	
	Robert Goryszewski (1966)	
	Bronisław Łapanowski (1958/1959)	
	Jan Łazar (1964)	
	Józef Zięba (1967)	
Roczna Szkoła Oficerów Techniki Operacyjnej Centrum Wyszkożenia MSW	Eugeniusz Kinast (1961/1962)	„A”, „T”
	Edward Wieliczko (1968/1969)	„T”
Szkoła Oficerska SB MSW w zakresie języków obcych	Jerzy Cechowski (1972)	
Dwuletnia Szkoła Oficerska Departamentu I MSW	Stefan Dworażny (1958–1960)	„B”
Dwuletnia Szkoła Oficerska MO w Szczytnie	Henryk Drozd (1972)	„W”

Źródło: Akta osobowe funkcjonariuszy SB o sygnaturach IPN Wr: 0126/1606, 0126/1650, 0126/1904, 0126/1914, 0126/1922, 0126/1926, 0126/1944, 0126/2048, 0126/2049, 0126/2054, 0128/1351, 243/4, 292/20.

Aneks 5. Absolwenci resortowych uczelni wyższych (przykłady)

Szkoła ukończona przez funkcjonariusza	Nazwisko i imię funkcjonariusza (rok ukończenia szkoły)	Pion
Trzyletnia Wyższa Szkoła Oficerska MSW im. Feliksa Dzierżyńskiego w Legionowie	Juliusz Banaszek (1979–1982)	„T”
	Marian Rawski (1982–1985)	
	Aleksander Masiukiewicz (1980–1983)	
	Tamara Taborek z d. Szarapka (1985–1988)	„B”
Trzyletnie studia wyższe w Akademii Spraw Wewnętrznych w Warszawie	Jan Zięba (1973–1976)	

Źródło: Akta osobowe funkcjonariuszy SB o sygnaturach AIPN Wr: 0126/2011, 0126/2049, 0126/2061, 0163/65, 243/19.

Aneks 6. Absolwenci resortowych studiów podyplomowych (przykłady)

Studium ukończone przez funkcjonariusza	Nazwisko i imię funkcjonariusza (rok ukończenia studium)	Pion
Studium Podyplomowe Akademii Spraw Wewnętrznych w Warszawie	Władysław Ciupek (1980/1981)	„T”
	Henryk Drzymała (1981/1982)	
	Jan Matukin (1977/1978)	
	Janusz Sroczak (1982/1983)	
	Ryszard Tetke (1975/1976)	
	Marcin Kriegel (1975/1976)	
Studium Podyplomowe Wyższej Szkoły Oficerskiej MSW w Legionowie	Janusz Miga (1978/1979)	„B”

Źródło: Akta osobowe funkcjonariuszy SB o sygnaturach AIPN Wr: 0126/2012, 0126/2067, 0163/106, 108/21, 243/17, 292/13, 292/226.

Aneks 7. Funkcjonariusze pionów „B”, „T” i „W” SB, absolwenci resortowych szkół podoficerskich oraz osoby zdające egzamin podoficerski w trybie eksternistycznym (przykłady)

Tryb uzyskania stopnia podoficerskiego	Nazwisko i imię funkcjonariusza (rok uzyskania stopnia)	Pion
Ukończenie resortowej szkoły podoficerskiej	Lesław Adamski (1973)	„W”
	Tadeusz Augustyn (1971)	
	Bernard Kałużny (1976–1978)	
	Zbigniew Nurek (1971/1972)	
	Joanna Detyna z d. Ossak (1986)	„T”
	Henryk Drzymała (1964)	
	Stanisław Kowalczyk (1955–1957)	
	Andrzej Kukarkow (1975/1976)	„B”
Egzamin podoficerski w trybie eksternistycznym	Jan Bryniak (1978)	
	Cezary Kolat (1977)	
	Danuta Osak (1988)	
	Tadeusz Weremczuk (1986)	„W”

Źródło: Akta osobowe funkcjonariuszy SB o sygnaturach AIPN Wr: 0126/1622, 0126/1826, 0126/2012, 0131/4235, 0163/2, 0163/5, 0163/37, 199/3, 243/9, 292/57, 292/177, 292/193, 292/231.

Aneks 8. Absolwenci resortowych szkół chorążych oraz osoby zdające egzamin na chorążego w trybie eksternistycznym (przykłady)

Tryb uzyskania stopnia chorążego		Nazwisko i imię funkcjonariusza (rok uzyskania stopnia)	Pion
Ukończenie resortowej szkoły chorążych, a w tym:	szkoły chorążych SB o specjalności w zakresie obserwacji zewnętrznej (pion „B”)	Jan Bryniak (1982/1983)	„B”
		Bronisław Horłaty (1986/1987)	
		Mariusz Kraus (1976–1978)	
		Cezary Kolat (zaocznie, 1980)	
		Magdalena Kruczkowska z d. Twardowska (1990)	
		Andrzej Kuczka (1983)	
		Andrzej Kukarkow (1978)	
		Janusz Mazurek (1985/1986)	
		Wojciech Słaby (1977–1979)	
	Jerzy Szymczyk (1981)		
	szkoły chorążych SB o specjalności techniczno-operacyjnej (piony „T” i „W”)	Marian Rawski (1977)	„T”
		Lesław Adamski (1980)	„W”
		Jan Bracha (1976–1978)	
		Henryk Gieszczyk (1979–1981)	
		Wiesław Hernes (1980–1982)	
		Andrzej Jaskulski (1980–1982)	
		Bernard Kałużny (1982/1983)	
		Aleksander Markuszewski (1975–1977)	
		Stanisław Wiertelak (1980)	
Ryszard Winiarski (1984/1985)			
Uzyskanie stopnia w trybie eksternistycznym	Maria Łapacz z d. Sobolewska (1987)	„B”	
	Zbigniew Nurek (1977)		
	Krzysztof Pawlikowski (1977)		
	Marek Skupski (1977)		
	Mieczysław Downer (1988)		„T”
	Jan Szczepanik (1977)		
	Tamara Taborek z d. Szarapka (1977) ¹		„B”
	Grzegorz Walas (1990)		

Źródło: Akta osobowe funkcjonariuszy SB o sygnaturach AIPN Wr: 0126/1826, 0126/1934, 0126/1999, 0126/2013, 0126/2026, 0126/2042, 0126/2061, 0126/2088, 0126/2090, 0126/2096, 0126/2111, 0126/2147, 0126/2176, 0131/103, 0163/2, 0163/37, 199/3, 243/9, 243/19, 258/6, 292/68, 292/193, 292/197, 292/205, PF257/4, PF257/12, PF258/4, PF258/10; AIPN Ld 306/31.

¹ Zdała egzamin na chorążego o specjalności w zakresie obserwacji zewnętrznej („B”).

Aneks 9. Osoby zatrudnione w aparacie bezpieczeństwa jako kandydaci z wykształceniem średnim (przykłady)

Rodzaj wykształcenia	Imię i nazwisko funkcjonariusza (bliższa charakterystyka posiadanego wykształcenia lub ukończonej szkoły oraz rok przyjęcia do służby w aparacie bezpieczeństwa lub MO)	Pion
Wykształcenie średnie ogólne	Robert Goryszewski, 1964	„B”
	Andrzej Kuczka, 1981	
	Jan Łaza, 1962	
	Bożena Macewicz z d. Mikołajczuk, 1967	
	Janusz Mazurek, 1982	
	Jan Szczepanik, 1969	
	Tamara Taborek z d. Szarapka, 1970	
	Jan Wierzyk, 1950	
	Jan Matukin, 1974	„T”
	Lesław Adamski, 1972	„W”
	Waldemar Kozłowski, 1978	
	Zbigniew Nurek, 1970	
	Krzysztof Pawlikowski, 1972	
Marian Zbiczak, 1963		
Wykształcenie średnie zawodowe, w tym: absolwenci techników	Eugeniusz Kinast, technik telekomunikacji, 1960	„A”, „T”
	Jan Bryniak, technik mechanik, 1977	
	Lech Diaków, technikum przemysłowo-pedagogiczne, 1973	
	Bronisław Horłaty, technik ceramik, 1983	
	Włodzimierz Horysiuk, technikum mechaniczno- -odlewnicze, 1973	
	Cezary Kolat, technikum mechaniczne dla pracujących, 1975	
	Mariusz Kraus, technikum przemysłu budowlanych materiałów wiążących, 1974	
	Magdalena Kruczkowska z d. Twardowska, technik przetwórstwa tworzyw sztucznych, 1988	„B”
	Andrzej Kukarkow, technikum budowy dróg i mostów kołowych, 1975	
	Aleksander Markuszewski, technikum mechaniczne, 1972	
	Aleksander Masiukiewicz, technik elektryk, 1970	
	Wojciech Słaby, technikum przemysłu budowlanych materiałów wiążących, technik ceramik, 1975	
	Jerzy Szymczyk, technik leśnik, 1976	
	Juliusz Banaszek, technikum mechaniczne dla pracujących, 1975	
	Leon Byra, technikum mechaniczno-radiotechniczne, 1961	
Władysław Ciupek, technik elektryk, 1977		

Rodzaj wykształcenia	Imię i nazwisko funkcjonariusza (bliższa charakterystyka posiadanego wykształcenia lub ukończonej szkoły oraz rok przyjęcia do służby w aparacie bezpieczeństwa lub MO)	Pion
	Joanna Detyna z d. Ossak, technikum gastronomiczne, 1984	„T”
	January Konczewski, technikum chemiczne, 1965	
	Marian Rawski, technik elektronik, 1973	
	Janusz Sroczak, technik elektronik-automatyk, 1980	
	Edward Wieliczko, technik elektryk, 1966	
	Jan Bracha, technikum żeglugi śródlądowej, 1972	
	Henryk Drozd, technikum przemysłu budowlanych materiałów wiążących, 1961	
	Henryk Gieszczyk, technik ceramik, 1977	
	Anna Lipska z d. Pawłuziów, technikum ekonomiczne, 1977	„W”
	Maciej Niekrasz, technikum przemysłu budowlanych materiałów wiążących, 1967	
	Zbigniew Nurek, technik górnik – szkoła pomaturalna, 1970	
	Ryszard Winiarski, technikum zawodowe dla pracujących, naprawa i eksploatacja pojazdów samochodowych, 1973	
	absolwenci liceów zawodowych	Grzegorz Walas, mechanik naprawy maszyn i urządzeń przemysłowych, 1986
Tadeusz Weremczuk, Liceum Zawodowe Kombinat Metalurgicznego Huty Katowice, 1985		„W”
absolwenci innych szkół zawodowych	Danuta Osak, średnie studium zawodowe, 1988	„T”
	Wiesław Hernes, medyczne studium zawodowe, 1978	„W”

Źródło: Akta osobowe SB o sygnaturach AIPN Wr: 056/20, 0126/1811, 0126/1826, 0126/1855, 0126/1904, 0126/1934, 0126/1937, 0126/1980, 0126/1926, 0126/1999, 0126/2011, 0126/2021, 0126/2024, 0126/2054, 0126/2061, 0126/2088, 0126/2090, 0126/2096, 0126/2111, 0126/2147, 0131/103, 0131/4235, 0163/2, 0163/61, 0163/65, 199/3, 243/16, 243/19, 258/6, 292/13, 292/20, 292/57, 292/68, 292/160, 292/193, 292/196, 292/205, 292/226, 292/231, 357/112, 669/59, PF257/4, PF257/12, PF258/4; AIPN Ld 306/31.

Aneks 10. Funkcjonariusze, którzy uzyskali wykształcenie średnie w okresie zatrudnienia w aparacie bezpieczeństwa

Rodzaj wykształcenia		Imię i nazwisko funkcjonariusza (bliższa charakterystyka posiadanego wykształcenia lub ukończonej szkoły oraz rok uzyskania wykształcenia średniego)	Pion
Wykształcenie średnie ogólne		Stanisław Bimek (b.d.)	„B”
		Józef Krzywański (b.d.)	
		Mieczysław Downer (średnie studium zawodowe dla pracujących, 1977)	
		Józef Kulka (1962)	
		Henryk Drzymała (1975)	„T”
		Feliks Miatkowski (b.d.)	
		Bogdan Rozbicki (1989)	
		Jan Wieczorek (1954)	„W”
		Stanisław Olejnik (1950)	
		Zygmunt Stefanowski (1956)	
Wykształcenie średnie zawodowe, a w tym:	absolwenci techników	Bronisław Łapanowski (technikum ekonomiczne, 1962)	„B”
		Waldemar Przeniczny (teletechnik, 1953)	„T”
		Jan Pietrow (technik mechanik samochodowy, 1969)	„W”
		Stanisław Wiertelak (technik elektryk, 1973)	
	absolwenci innych szkół zawodowych	Tadeusz Augustyn (studium zawodowe PKP, 1970)	
	Władysława Niedźwiecka z d. Mejsyk (średnie studium zawodowe dla pracujących – kierunek społeczno-prawny, 1981)		
	Franciszka Flak z d. Truszczak („B” i „T”, 1979)	„B”, „T”	

Źródło: Akta osobowe funkcjonariuszy SB o sygnaturach AIPN Wr: 0126/1349, 0126/1463, 0126/1606, 0126/1650, 0126/1651, 0126/1914, 0126/1922, 0126/1349, 0126/1836, 0126/2012, 0126/2013, 0126/2035, 0126/2041, 0126/2176, 0163/5, 0163/37, 243/9, 292/215, PF257/11; AIPN 0892/533.

Aneks 11. Osoby zatrudnione w aparacie bezpieczeństwa jako kandydaci z cywilnym wykształceniem wyższym (przykłady)

Imię i nazwisko funkcjonariusza, data przyjęcia do pracy w aparacie bezpieczeństwa lub MO	Szkoła wyższa	Tytuł zawodowy	Pion SB
Marcin Kriegel, 1974	WSI w Opolu	inżynier elektryk	„B”
Krzysztof Świłto, 1982	WSI w Opolu	magister inżynier technolog	
Bolesław Cynarski, 1980	WSI w Opolu	magister inżynier elektronik – specjalność nauczycielska	„T”
Henryk Czajkowski, 1979	WSI w Opolu	magister inżynier elektryk	
Janusz Sroczak, 1980	WSI w Opolu	inżynier elektronik-automatyk	
Jerzy Cechowski, 1970	Uniwersytet Wrocławski	magister historii	
Ryszard Tetke, 1973	Politechnika Wrocławska	magister inżynier, specjalność – maszyny elektryczne	
Eleonora Barczewska-Pieruń, 1965	Uniwersytet Wrocławski	magister filologii germańskiej	„W”
Maria Łapacz z d. Sobolewska, 1970	Uniwersytet Łódzki	magister filologii germańskiej	

Źródło: Akta osobowe funkcjonariuszy SB o sygnaturach AIPN Wr: 0126/1843, 0126/1890, 0126/2042, 0126/2064, 0126/2067, 0163/106, 243/4, 292/226, PF257/18.

Aneks 12. Funkcjonariusze, którzy uzyskali cywilne wykształcenie wyższe w okresie zatrudnienia w aparacie bezpieczeństwa

Imię i nazwisko funkcjonariusza	Szkoła wyższa i rok jej ukończenia	Tytuł zawodowy lub kierunek uzyskanego wykształcenia	Pion SB
Eugeniusz Kinast	1969	wyższe studia ekonomiczne, zaoczne, magister ekonomii	„A”, „T”
Stefan Dworaczyński	Zawodowe Studium Administracyjne przy Uniwersytecie Wrocławskim, 1970	brak bliższych danych	„B”
Robert Goryszewski	Uniwersytet Wrocławski, 1974	magister prawa	
Henryk Kędziora	Zawodowe Studium Administracyjne przy Uniwersytecie Wrocławskim, 1959–1962	specjalista w zakresie administracji, bez tytułu zawodowego	
Bożena Macewicz z d. Mikołajczuk	Zawodowe Studium Administracyjne przy Uniwersytecie Wrocławskim, 1980–1983	specjalista w zakresie administracji, bez tytułu zawodowego	„T”
Władysław Ciupek	WSI w Opolu, 1980	inżynier elektryk	
Henryk Drzymała	WSI w Opolu, 1980	inżynier mechanik	
Jan Matukin	WSI w Opolu, 1977	inżynier mechanik	
Waldemar Przeniczny	Politechnika Śląska w Gliwicach – Punkt Konsultacyjny w Opolu (późniejsza WSI), 1965	inżynier elektryk	
Stanisław Olejnik	Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Katowicach, 1964	magister ekonomii	„W”
Jan Pietrow	Zawodowe Studium Administracyjne przy Uniwersytecie Wrocławskim, 1977	specjalista w zakresie administracji, bez tytułu zawodowego	

Źródło: Akta osobowe funkcjonariuszy SB o sygnaturach AIPN Wr: 0126/1482, 0126/1944, 0126/1971, 0126/2012, 0126/2041, 0126/2048, 0128/1351, 243/16, 243/17, 292/13, 292/104; AIPN 0892/533.

Aneks 13. Poziom przeszkolenia zawodowego funkcjonariuszy pionów „B”, „T” i „W” SB w woj. opolskim – dane statystyczne (dla przypadków przebadanych przez autora)

Forma przeszkolenia zawodowego	Pion organizacyjny		
	„B”	„T”	„W”
Przeszkoleni w trybie szkoły operacyjnej lub w formie kursów o charakterze ogólnym	4	6	5
Przeszkoleni w formie kursów specjalistycznych	10	6	3
Absolwenci rocznych lub dwuletnich resortowych szkół oficerskich	6	5	1
Absolwenci resortowych uczelni wyższych	3	2	–
Absolwenci resortowych studiów podyplomowych	2	5	–
Absolwenci resortowych szkół podoficerskich	1	3	4
Osoby zdające egzamin podoficerski w trybie eksternistycznym	2	1	1
Absolwenci resortowych szkół chorążych	10	1	9
Osoby zdające egzamin na chorążego w trybie eksternistycznym	3	1	4

Źródło: Akta osobowe funkcjonariuszy SB o sygnaturach AIPN Wr: 056/20, 0126/1922, 0126/1463, 0126/1482, 0126/1606, 0126/1622, 0126/1650, 0126/1651, 0126/1826, 0126/1836, 0126/1855, 0126/1890, 0126/1904, 0126/1914, 0126/1922, 0126/1926, 0126/1937, 0126/1944, 0126/1971, 0126/1980, 0126/1999, 0126/2011, 0126/2013, 0126/2012, 0126/2021, 0126/2026, 0126/2041, 0126/2042, 0126/2048, 0126/2049, 0126/2054, 0126/2061, 0126/2067, 0126/2088, 0126/2090, 0126/2096, 0126/2111, 0126/2147, 0126/2176, 0128/1351, 0131/103, 0131/4235, 0163/2, 0163/5, 0163/37, 0163/65, 0163/106, 108/21, 199/3, 243/4, 243/9, 243/16, 243/17, 243/19, 257/4, 258/6, 292/13, 292/20, 292/57, 292/68, 292/91, 292/177, 292/193, 292/196, 292/197, 292/205, 292/226, 292/231, 357/59, 357/112, 427/55, 669/59, PF257/4, PF257/12, PF258/4, PF258/10; AIPN Ld 306/31; AIPN 0892/533.

Aneks 14. Poziom wykształcenia cywilnego funkcjonariuszy pionów „B”, „T” i „W” SB w woj. opolskim – dane statystyczne (dla przypadków przebadanych przez autora)

Rodzaj wykształcenia	Pion organizacyjny		
	„B”	„T”	„W”
Osoby zatrudnione w aparacie bezpieczeństwa jako kandydaci z wykształceniem średnim	22	11	14
Funkcjonariusze, którzy uzyskali wykształcenie średnie w okresie zatrudnienia w aparacie bezpieczeństwa	4	8	6
Osoby zatrudnione w aparacie bezpieczeństwa jako kandydaci z cywilnym wykształceniem wyższym	2	5	2
Funkcjonariusze, którzy uzyskali cywilne wykształcenie wyższe w okresie zatrudnienia w aparacie bezpieczeństwa	4	5	2

Źródło: Akta osobowe funkcjonariuszy SB o sygnaturach AIPN Wr: 056/20, 0126/1349, 0126/1463, 0126/1482, 0126/1606, 0126/1650, 0126/1651, 0126/1811, 0126/1826, 0126/1836, 0126/1843, 0126/1855, 0126/1890, 0126/1904, 0126/1914, 0126/1922, 0126/1926, 0126/1934, 0126/1937, 0126/1944, 0126/1971, 0126/1980, 0126/1999, 0126/2011, 0126/2012, 0126/2013, 0126/2021, 0126/2024, 0126/2035, 0126/2041, 0126/2042, 0126/2048, 0126/2054, 0126/2061, 0126/2064, 0126/2067, 0126/2088, 0126/2090, 0126/2096, 0126/2111, 0126/2147, 0126/2176, 0128/1351, 0131/103, 0131/4235, 0163/2, 0163/5, 0163/37, 0163/61, 0163/65, 0163/106, 199/3, 243/4, 243/9, 243/16, 243/17, 243/19, 258/6, 292/13, 292/104, 292/215, 292/20, 292/57, 292/68, 292/160, 292/193, 292/196, 292/205, 292/226, 292/231, 357/112, 669/59, PF257/4, PF257/11, PF257/12, PF257/18, PF258/4; AIPN Ld 306/31; AIPN 0892/533.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (AIPN).

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział we Wrocławiu (AIPN Wr).

Zbiory prywatne autora.

Źródła opublikowane

Instrukcje pracy pionów pomocniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa (1945–1989), wybór, wstęp i oprac. M. Komaniecka, Kraków 2010.

Opracowania

Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza, t. 1: 1944–1956, red. K. Szwagrzyk, Warszawa 2005.

Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza, t. 2: 1956–1975, red. P. Piotrowski, Warszawa 2006.

Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza, t. 3: 1975–1990, red. P. Piotrowski, Warszawa 2008.

Bereszyński Z., *Internowanie i inne formy pozbawienia wolności jako instrument represji oraz środki pracy operacyjnej SB w województwie opolskim w okresie stanu wojennego i po jego zawieszeniu* [w:] *Internowani i uwięzieni w stanie wojennym*, red. T. Kurpierz, J. Neja, Katowice–Warszawa 2018.

Bereszyński Z., *„Jedynka” na opolskich drogach do wolności* [w:] *Jubileusz 75-lecia Publicznego Liceum Ogólnokształcącego im. Mikołaja Kopernika w Opolu*, red. J. Jakubowska, M. Mika, Opole 2020.

Bereszyński Z., *Marzec ’68 w opolskim środowisku akademickim* [w:] *Marzec ’68 z czterdziestoletniej perspektywy*, red. D. Kisielewicz, M. Świder, Opole 2009.

Bereszyński Z., *NSZZ „Solidarność” i rewolucja solidarnościowa na Śląsku Opolskim 1980–1990*, t. 2, Opole 2014.

Bereszyński Z., *Rewolucja „Solidarności” w województwie opolskim 1980–1990. Historia ilustrowana regionu w czasach przełomu*, t. 1–3, wyd. 2, Opole 2021.

Hermański S., Jusupović A., Wróblewski T., *Cywilne organy bezpieczeństwa państwa 1956–1990* [w:] *Historyczno-prawna analiza struktur organów bezpieczeństwa państwa w Polsce Ludowej (1944–1990). Zbiór studiów*, red. A. Jusupović, R. Leśkiewicz, Warszawa 2013.

Jasiak K., *Kadra WUBP/WUdsBP w Opolu w latach 1950–1956. Wybrane biogramy* [w:] *Komunistyczny aparat represji i życie społeczne Opolszczyzny w latach 1945–1989. Studia i materiały*, red. K. Jasiak, Opole 2012.

Jasiak K., *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa w Opolu w latach 1945–1947. Struktura i działalność*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2011, nr 1 (8–9).

Jusupović A., *Ośrodki kształcenia chorążych w MSW. Na przykładzie Szkoły Chorążych pionu obserwacji*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2012, nr 1 (10).

Komaniecka M., *Pod obserwacją i na podsłuchu. Rzeczowe środki pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa w województwie krakowskim w latach 1945–1990*, Kraków 2014.

- Komaniecka M., *Struktura i normatywy pionu „W” i jego poprzedników (1949–1989)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2011, nr 1 (8–9).
- Kozłowski T., *Koniec imperium MSW. Transformacja organów bezpieczeństwa państwa 1989–1990*, Warszawa 2019.
- Leśkiewicz R., *Od Służby Bezpieczeństwa do Urzędu Ochrony Państwa*, „Dzieje Najnowsze” 2016, nr 1.
- Musiał F., *Podręcznik безпеki. Teoria pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa w świetle wydawnictw resortowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych PRL (1970–1989)*, wyd. 3, Kraków–Warszawa 2018.
- Nawrocki Z., *Struktura aparatu bezpieczeństwa [w:] Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 1: 1944–1956, red. K. Szwaagrzyk, Warszawa 2005.
- Piotrowski P., *Struktura organizacyjna Służby Bezpieczeństwa [w:] Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 3: 1975–1990, red. P. Piotrowski, Warszawa 2008.
- Piotrowski P., *Struktury Służby Bezpieczeństwa MSW 1975–1990*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2003, nr 1.
- Twarze opolskiej безпеki*, oprac. W. Trębacz et al., Wrocław 2007.

Streszczenie: Piony „B”, „T” i „W” Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej i Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Opolu kontynuowały działalność wydziałów „B”, IX i „W” oraz Samodzielnej Sekcji „W” Wojewódzkiego Urzędu ds. Bezpieczeństwa Publicznego. Zachowując ciągłość organizacyjną tych struktur, utrzymano także ich potencjał organizacyjno-kadrowy, co znacznie różniło się od sytuacji w innych pionach aparatu bezpieczeństwa. Liczba funkcjonariuszy w poszczególnych jednostkach pionów pomocniczych UB i SB w woj. opolskim w większości przypadków utrzymywała się na zbliżonym poziomie w całym okresie 1955–1989. Wyjątkiem był pion „W”, którego potencjał kadrowy z czasem się podwoił. Lata siedemdziesiąte XX w. przyniosły postępujące zmiany w zakresie mechanizmów rekrutacji i poziomu wykształcenia. Rosła liczba funkcjonariuszy z wykształceniem wyższym, zwłaszcza absolwentów uczelni cywilnych. Ważnym źródłem kadr stała się Wyższa Szkoła Inżynierska w Opolu.

Słowa kluczowe: Służba Bezpieczeństwa, piony pomocnicze, woj. opolskie, kadry, organizacja

Zbigniew Bereszyński (ur. 1956) – doktor habilitowany nauk humanistycznych w dziedzinie historii, badacz niezależny, autor m.in. monografii *NSZZ „Solidarność” i rewolucja solidarnościowa na Śląsku Opolskim* (2014) oraz *Komunistyczny aparat bezpieczeństwa i ludność niemiecka na Górnym Śląsku w latach 1945–1990* (wyd. 2 – 2019), wyd. niemieckie: *Der kommunistische Sicherheitsapparat und die deutsche Bevölkerung in Oberschlesien zwischen 1945 und 1990* (2020).

Auxiliary Divisions of the Security Service in the Opole Voivodeship, Its Organisational and Personnel Potential, Sources and Transformations as Well as Selected Examples of Activities. Part I: “B”, “T” and “W” Divisions

Abstract: The “B”, “T” and “W” divisions of the Voivodeship Headquarters of the Citizens’ Militia and the Voivodeship Office of Internal Affairs in Opole continued the activities of the “B”, IX and “W” divisions, as well as of the Independent “W” Section of the Voivodeship Public Security Department. While continuing the tasks of these structures, its organisational and personnel potential was also maintained by “B”, “T”, and “W” divisions, which was very different from the situation in other security apparatus divisions. The number of officers in the various units of the auxiliary divisions of the Security Department and Security Service in the Opole Voivodeship mostly remained at similar levels throughout the 1955–1989 period. The exception was the “W” division, whose crew doubled over time. The 1970s brought progressive changes in recruitment mechanisms and education levels. The number of officers with higher education was growing, especially of the graduates of civilian universities. The College of Engineering in Opole in this context became an important source of personnel.

Keywords: Security Service, auxiliary divisions, Opole Voivodeship, personnel, organisation

Zbigniew Bereszyński (b. 1956) – PhD in history, independent researcher, author of, among others, the monographs *NSZZ „Solidarność” i rewolucja solidarnościowa na Śląsku Opolskim* [Independent Self-Governing Trade Union “Solidarity” and the Solidarity Revolution in Opole Silesia] (2014) and *Komunistyczny aparat bezpieczeństwa i ludność niemiecka na Górnym Śląsku w latach 1945–1990* [The Communist Security Apparatus and the German Population in Upper Silesia in 1945–1990] (2nd ed., 2019), German edition: *Der kommunistische Sicherheitsapparat und die deutsche Bevölkerung in Oberschlesien zwischen 1945 und 1990* (2020).